

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019-2022

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lucie Potužníková

Sociálně právní ochrana dětí z pohledů sociálních pracovníků v okrese Teplice

Praha 2022

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Lukáš Stárek, Ph.D, MBA, DBA

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL - TIME STUDIES

2019-2022

BACHELOR THESIS

Lucie Potužníková

Social and legal protection of children from the perspective of social workers in the district of Teplice

Prague 2022

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Lukáš Stárek, Ph.D, MBA,DBA

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Lucie Potužníková

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé práce Mgr. Lukáši Stárkovi, Ph.D, MBA, DBA za odborné vedení, trpělivost a mnoho cenných rad a podmětů. Také děkuji svým konverzačním partnerům za ochotu uskutečnit se mnou rozhovory.

Anotace

Bakalářská práce s názvem „Sociálně právní ochrana dětí z pohledů sociálních pracovníků v okrese Teplice“ má za cíl objasnění kompetencí a pracovních postupů sociálních pracovníků, kteří jsou zaměřeni na rozvodové řízení a po rozvodovou péči. Bakalářská práce je tvořena z části teoretické a následně navazuje část praktická. V teoretické části se zabýváme orgánem sociálně-právní ochrany dětí a profesí sociálních pracovníků, kteří pracují s danou cílovou skupinou klientů. Popisujeme preventivní a poradenskou činnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí, opatřením na ochranu dětí, zákony o sociálně-právní ochraně dětí a pozice a kompetence sociálního pracovníka. Navazující praktická část se věnuje výzkumnému cíli zjistit a popsat využitelnost kompetenčního modelu sociálních pracovníků pracujících v orgánech sociálně-právní ochrany dětí. Výzkumný cíl je zkoumán na základě kvalitativního výzkumu, konkrétně polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky, kteří vykonávají svou profesi v rámci orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Klíčová slova

Kompetence, prevence a poradenství, pozice, rodina, sociální pracovník, sociálně-právní ochrana dětí

Annotation

Bachelor's thesis titled „ Social and legal protection of children from the point of view of social workers in the Teplice district“ aims to clarify the competences and work procedures of social workers focused on divorce proces and post-divorce care. Bachelor thesis consists of a theoretical part followed by a practical one. In the theoretical part we deal with the social and legal protection of children and the profession of social workers who work with a given target group of clients. We describe the preventive and advisory activities of the body of social and legal protection of children, child protection measures, laws on social and legal protection of children and the position and competences of a social worker. The subsequent practical part is devoted to the research goal of finding out and describing the usability of the competence model of social workers in a field of social and legal protection of children. The research objective examination is based on qualitative research specifically semi-structured interviews with social workers practicing in the body of social and legal protection of children.

Key words

Competence, revention and counseling, position, family, social worker, Authority child protection.

OBSAH

ÚVOD.....	1
TEORETICKÁ ČÁST.....	3
1 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ.....	3
1.1 Historie sociálně - právní ochrany	3
1.2 Zákonné vymezení sociálně-právní ochrany dětí	5
2 OPATŘENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY	8
2.1 Preventivní a poradenská činnost sociálně-právní ochrany	9
2.2 Funkce opatrovníka a poručníka.....	14
2.3 Svěření dítěte do výchovy jiných fyzických osob než rodičů	15
3 ZAŘÍZENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY	17
3.1 Zařízení odborného poradenství pro péči o děti § 40	17
3.2 Zařízení sociálně výchovné činnosti § 41	17
3.3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc § 42	18
3.4 Výchovně-rekreační tábory pro děti	20
4 POZICE A KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA.....	21
4.1 Povinnosti sociálního pracovníka	21
4.2 Vedení spisové dokumentace a mlčenlivost	23
4.3 Mezioborová spolupráce a odborné kompetence pracovníka.....	26
4.4 Vzdělávání sociálních pracovníků	28
PRAKTICKÁ ČÁST	30
5 CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	30
5.1 Metodologie	31
5.2 Kvalitativní výzkum	31
5.3 Rozhovor.....	32
5.4 Respondent.....	34
6 NÁPLŇ PRÁCE ORGÁNU V OKRESE TEPLICE.....	36
6.1 Představení rozhovoru	38
6.2 Etika v kontextu výzkumného nástroje.....	38
6.3 Kódování rozhovoru	39
6.4 Kategorie.....	40
6.5 Interpretace rozhovorů	42

7 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	51
7.1 Současná problematika v sociálně-právní ochraně dětí v ČR.....	54
8 DISKUZE	60
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	64
SEZNAM ZKRATEK	1
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK	II
SEZNAM PŘÍLOH.....	III
PŘÍLOHA A: OTÁZKY K ROZHOVORU SE SOCIÁLNÍM PRACOVNÍKEM.....	IV
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE	V

ÚVOD

Sociálně-právní ochrana dětí má v České republice dlouholetou tradici, ale výkon sociálně-právní ochrany dětí není zcela jednoduchý, jelikož je povinna se řídit ústavními principy, mezinárodními dokumenty a je zakotvena v řadě právních předpisů. Sociálně-právní ochrana dětí je v zákoně č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, pojednána zejména z hlediska působnosti orgánů, které sociálně-právní ochranu vykonávají. Jejich činnost je obsažena v zákoně o rodině, v trestních předpisech, přestupkovém zákoně a dalších právních předpisech. Významný dokument, který je důležitý zde zmínit je Úmluva o právech dítěte. Bohužel práva dětí nejsou ani dnes běžnou realitou a děti se stávají často prvními oběťmi konfliktů, ekonomických krizí a chudoby. Celý výkon se citlivě dotýká života dětí a jejich rodin. Problémy, které v rodinách mohou nastat, jsou často skryté a obtížně vysledovatelné. Prvním, kdo může významně zaznamenat změnu v chování dítěte a upozornit na problém, bývá často škola. Děti se začnou chovat odlišně, chodí zanedbané, neplní školní povinnosti, často zapomínají a chybí jim pomůcky ke vzdělávání, dochází k záškoláctví, výtržnictví a spolupráce s rodinou bývá obtížná. Je velmi důležitá úzká spolupráce školy a orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Přestože celý proces bývá náročný a choulostivý.

Důvod, pro který si autorka vybrala téma sociálně-právní ochrany dětí, je osobní zkušenost v rámci svého zaměstnání, které vykonávaná ve škole jako asistent pedagoga.

Cílem práce je popsat problematiku sociálně-právní ochrany dětí a zaměřit se na samotné sociální pracovníky. Zvýšit povědomí o jejich práci a upozornit na důležitost a opodstatněnost pracovní náplně pro děti a jejich rodiny.

Práce je rozdělena do dvou částí, na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část je zaměřena na orgán sociálně-právní ochrany dětí, na její historický vývoj a současnost. Na rozsah preventivních a poradenských činností orgánu. Také je zaměřena na možnost opatření, která je schopna zajistit a zákony, které se na to vztahují. Důležitá bude pozice a kompetence sociálního pracovníka na půdě organizace.

Praktická část je zaměřena na rozhovor se sociálními pracovníky, kde se vedou polostrukturované, předem připravené otázky se zaměřením na obecné zákonitosti práce

sociálních pracovníků a nejčastěji řešené situace. Rozhovory jsou vedeny se třemi respondentkami s různou délkou praxe a mírou zkušeností, kdy jim jsou kladeny jednotlivé otázky, které výzkumník zaznamenává pomocí diktafonu. Cílem rozhovorů je zjistit a popsat využitelnost kompetenčního modelu sociálních pracovníků, kteří pracují v orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Přínosem bakalářské práce je osvětlit práci sociálních pracovníků v orgánu-sociálně právní ochrany dětí. Poukázat na obtížnost vykonávání postupů směrem k rodinám a jejich dětem.

TEORETICKÁ ČÁST

V této části práce bude vysvětlena daná problematika, uvedeny základní pojmy, právní úprava, historie vývoje ochrany dítěte a další aspekty související s tématem.

1 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Můžeme říci, že se jedná o soubor činností, která jsou spravována zákonem směřující k ochraně dětí, zajištění jejich práv na zdravý vývoj a výchovu. Dále působí na činnosti k obnovení narušených funkcí rodin. Sociálně-právní ochrana dětí je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí a jedná se o službu bezplatnou.

1.1 Historie sociálně-právní ochrany

Vývoj ochrany dítěte se datuje hluboko do historie. Pokud nahlédneme do starověku, tak zde ochranou pro lidi proti nepřízní osudu představoval kmen. Život v kmeni dával lidem naději na překonání různých těžkostí. Vývoj společnosti postupně přenesl podpůrnou funkci na širokou rodinu (Matoušek, 2013). Ve středověku se setkáváme s nedostatkem potravy, epidemiemi a válkami. Jedná se o období, kde postižení a nemoc mohly být příznakem Boží nemilosti nebo dokonce hříchu. Začaly vznikat kláštery, které byly zaměřeny na duchovní vedení, či vzdělávání a některé řády se zaměřovaly na pomoc sociálně znevýhodněným lidem (Matoušek, 2013). Od 16. st. byly zakládány sirotčince jako ústavy pro výchovu opuštěných dětí. Můžeme zmínit náboženské bratrstvo Vlachů, které na Malé Straně založilo Vlašský špitál, který poskytoval péči o staré a nemocné jedince a také zaopatřoval i děti osiřelé (Matoušek, 2001). Od poloviny 18. st. se začínají prosazovat snahy budovat zařízení nejen azylová, ale i léčebná. Pozitivní změnou v péči bylo opatření hraběte Jana Buquoye, který v roce 1779 na svých panstvích zřizuje tzv. ústav chudinský později pojmenovaný „Spolek lásky k bližnímu“ (Matoušek, 2001).

Bohužel v 19. st. dochází v důsledku industrializace k rozvoji měst a zbídačování širokých vrstev obyvatelstva. Většina dětí je nucena pracovat i ve velmi nízkém věku a jako důsledek nedostatečné péče o děti je tuláctví, žebrota a kriminalita. Bohužel až do konce 19. st. byla společnost přesvědčená, že chudobince a donucovací pracovny jsou tou nejlepší formou sociální péče (Matoušek, 2001). Jako velký přelom můžeme označit první světovou válku, která se masivně dotkla civilního obyvatelstva a vedla k velkému množství sirotků a dětí bez péče. Proto zde nastupuje Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924 a později po druhé světové válce na ni navazuje deklarace práv dítěte OSN z roku 1959. Za stěžejní můžeme považovat rok 1989 a Úmluvu o právech dítěte, kterou ratifikovala Česká a Slovenská Federativní republika v roce 1991. Po rozdělení federativního státu se Úmluva o právech dítěte stala součástí pořádku České republiky a je důležité zmínit, že její postavení je velmi významné, protože je úmluvou o základních lidských právech (Fejt, Novotná, 2009). Také nesmíme opomenout zmínit úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů, která byla sjednána v Haggu 25.10.1980 a Česká republika ji podepsala 28.12.1992 (Fejt, Novotná, 2009).

Definice sociálně-právní ochrany dětí z pohledu evropských institucí

Evropské instituce (EU, rada Evropy, OECD, Mezinárodní organizace práce aj.) je formulují jako soubor opatření, které se uplatňují v případech, kdy se občané dostanou do nesnází, které mohou způsobit nepříznivé životní okolnosti a vést k zásadnímu snížení příjmu. Realita by měla být, ale pokud možno odlišná a státy by měly ohroženým rodinám a jejich dětem poskytovat jak pomoc ekonomickou, tak i sociální. Nejedná se pouze o tradiční formy podpora typu finančních dávek nebo daňových úlev, ale jedná se další preventivní či následné služby. EU ve své strategii do roku 2020 zmiňovala podporu rodin jako prevence sociálního vyloučení (Fejt, Novotná, 2009).

Sociálně-právní ochrana v České republice

Sociálně-právní ochrana dětí má v České republice dlouholetou tradici, jejíž vývoj je podrobně popsán v komentáři k zákonu o sociálně-právní ochraně, vydané nakladatelstvím Linde s.r.o. Právní úprava obsažena v předpisech o sociálním zabezpečení a zákoně o rodině již neodpovídala potřebě chránit děti v různých životních situacích a též Listině základních práv a svobod, Úmluvě o právech dítěte a dalším mezinárodním dokumentům, kterými se Česká republika zavázala chránit děti. To byl důvod oddělit úpravu poměru dětí a ochrany dětí v předpisech soukromoprávní úpravy a upravit je v novém předpisu veřejnoprávní povahy tak, aby reagovala na ústavně zaručenou zvláštní ochranu dětí obsaženou v Listině základních práv a svobod, mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázána, nové společenské jevy (násilí, závislosti aj.), zapojení občanských a humanitárních sdružení a jednotlivců do výkonu sociálně právní ochrany dětí (Fejt, Novotná, 2001). V ČR zajišťují sociálně-právní ochrany dětí dle zákona obecní úřady, krajské úřady, MPSV ČR a ve vztahu k cizině Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí. Ochranu mohou poskytovat i osoby pověřené, o tom ale rozhoduje krajský úřad. Každé dítě má právo požádat o pomoc a ochranu i bez vědomí rodičů nebo jiných zákonných zástupců § 8. O pomoc má rovněž právo požádat i rodič § 9 (ÚZ, 2019). Je důležité zde také zmínit nutnost dodržování ze strany sociálních pracovníků mlčenlivost o záležitostech. Výjimku lze pouze udělat v případě dané zákonem.

1.2 Zákonné vymezení sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je vymezena zákonem č.359/1999 Sb., Zákon o sociálně právní ochraně dětí a rozumí se jím hlavně ochrana práva dítěte na zdraví vývoj a řádnou výchovu, dále chrání zájmy a jmění dětí. Snaží se o napravení narušené funkce rodiny nebo eventuální zajištění náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže trvale nebo dočasně být vychováváno ve vlastní rodině § 1 (ÚZ, 2019).

Pro účely tohoto zákona je za dítě považována nezletilá osoba, která má na území České republiky trvalý pobyt nebo cizinci hlášení k pobytu na území ČR a je jim povolen trvalý pobyt nebo jsou hlášení k pobytu po dobu nejméně 90 dnů a podali žádost o mezinárodní ochrany na území České republiky. Dále se může jednat o dítě, které pobývá s rodiči, kteří podali žádost o udělení mezinárodní ochrany nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území ČR nebo je azylant § 2 (ÚZ, 2019).

Zaměření sociálně-právní ochrany

Sociálně-právní ochrana dětí představuje způsob jak zajistit práva dětí na život, identitu dítěte, svobodu myšlení, pozitivní rodinu, vzdělání, ale také ochranu před fyzickým a duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním či vykořisťováním. Proto můžeme říci, že zahrnuje komplexní ochranu (Stárek, 2020).

Hlavním aspektem je ochrana dětí, jejichž rodiče zemřeli, neplní rodičovské povinnosti nebo zneužívají práva plynoucí z této zodpovědnosti. Podstatné je také chránit děti, které jsou v péči pověřené osoby a dochází k neplnění povinností. Stále více se setkáváme s rodinami, které vedou nemravný život spočívající v zanedbávání školní docházky, nepracující a neřešící nedostatečný zdroj obživy, časté požívání alkoholu a návykových látek, živí se prostitucí nebo páchají trestní činností. Jsou zde, ale také děti, které se opakovaně dopouštějí útěků z domova, byl na nich spáchaný trestní čin, který je může ohrožovat na zdraví, životě byť omezovat jejich svobodu. Ale také tu máme rodiče, kteří své děti opakovaně nechávají umístít do zařízení s nepřetržitou péčí o děti, či takové, kteří své děti ohrožují násilím mezi sebou. Na závěr sem patří také žadatelé o udělení mezinárodní ochrany, především azylanty § 6 (ÚZ, 2019).

Práva občanů ke vztahu k ohroženým dětem

Každý je oprávněn upozornit na škodlivé chování dětí jejich rodiče a je také oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení plnění rodičovských povinností nebo zneužití práv plynoucí z rodičovské odpovědnosti § 7 (ÚZ, 2019).

Práva dětí ke vztahu sociálně-právní ochrany

Děti mohou požádat o pomoc orgány sociálně-právní ochrany, státní orgány, ale také pověřené osoby, školská zařízení a poskytovatele zdravotních služeb aj. Důležitý mezník je fakt, kdy dítě je schopno samostatně formulovat své vlastní názory, má právo názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti např. rodičů. Názorům dítěte se při projednávání věnuje náležitá pozornost s ohledem na věk a rozumovou vyspělost, pocity a přání. Stejně tak je dítě schopno posoudit dosah a význam rozhodnutí soudního nebo správního řízení. Opět zde musíme zohlednit věk dítěte § 8 (ÚZ, 2019). Rodiče nebo jiná odpovědná osoba může požádat o pomoc orgán sociálně-právní ochrany a ten je povinen pomoc poskytnout § 9 (ÚZ, 2019).

2 OPATŘENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY

Za základní princip sociálně-právní ochrany je předcházení vzniku problémů nebo jejich narůstání, působení a směřování k obnovení narušených funkcí rodiny. Předpokladem účinné a včasné ochrany života, zdraví a příznivého vývoje dítěte je vědět o dětech a rodinách s dětmi, které potřebují nějakou formu pomoci. Úkoly stanovené orgánům zajišťující sociálně-právní ochranu spočívá v preventivním a výchovném působení a ukládá se především obecním úřadům a obecním úřadům s rozšířenou působností, které mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práva dítěte a přijímat a včas činit potřebná opatření se znalostí problémů a místních podmínek, za spolupráce s dalšími fyzickými a právními osobami (Fejt, Novotná, 2009). Opatření sociálně-právní ochrany musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí a není-li to možné v náhradním rodinném prostředí. Orgány sociálně-právní ochrany, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a pověřené osoby jsou povinny se řídit při výkonu sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně právní ochrany, které jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování sociálně právní ochrany § 9 (ÚZ, 2019).

Za standardy jsou považovány:

- principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany
- standardy sociální práce s klientem
- standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany
- technicko-provozní zajištění sociálně-právní ochrany § 9 (ÚZ, 2019)

2.1 Preventivní a poradenská činnost sociálně-právní ochrany

Obecním úřadům a obecním úřadů s rozšířenou působností především přísluší §10, 11, 12, 13

- vyhledávat ohrožené děti
- působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti
- jednat s rodiči za účelem odstranění nedostatků ve výchově dítěte, ale i s dítětem
- sledovat, zda není porušován zákaz vstupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje ohrožuje
- pomáhat rodičům při řešení výchovných problému nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě
- poskytovat nebo zprostředkovat rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o zdravotně postižené dítě a nastane-li určitý problém řešit jej (Fejt, Novotná, 2009).

To vše mohou obecní úřady zabezpečit jen za úzké spolupráce těch orgánů, osob a zařízení, které s dětmi pracují, mají za povinnost se o ně starat a vychovávat je. Předpokladem účinné a včasné ochrany života, zdraví a příznivého vývoje dítěte je přehled o rodinách, ve kterých děti žijí, a hlavně v jakých podmínkách žijí. Z předních úkolů obecních úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností je v součinnosti s dalšími státními orgány, právníckými a fyzickými osobami, které s dětmi pracují vyhledávat děti a rodiny s dětmi, které potřebují pomoc a ve smyslu zákona o SPO je oznamovat příslušným orgánům sociálně-právní ochrany za účelem poskytnutí nebo zprostředkování pomoci. Zákon ukládá státním orgánům, pověřeným osobám, školám, školským a zdravotnickým zařízením, popřípadě dalším zařízením určeným pro děti povinnost oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností všechny skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 odst. 1, tj. o děti ohrožené a narušené, a to bez zbytečného odkladu potom, kdy se o takové skutečnosti dozví. Oznamovací povinnost zákon o SPO v tomto ustanovení ukládá i zřizovateli zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, který má při přijetí dítěte povinnost bez zbytečného odkladu ohlásit přijetí dítěte do zařízení obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž správním obvodu má dítě trvalý pobyt. Není-li tento pobyt znám, musí přijetí

dítěte oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž správním obvodu se nachází zařízení, do něhož bylo dítě přijato. Smyslem tohoto ustanovení je předcházet působení nepříznivých vlivů na děti a přijímat včas potřebná preventivní opatření, či zabezpečit odpovídající pomoc zejména dětem zanedbávaným, týraným a zneužívaným. V ustanovení § 10 je ve vztahu k právním předpisům z jiných právních oblastí ustanovením zvláštním, jehož účelem je ve smyslu § 5 činit všemi institucemi a orgány vše pro blaho dítěte. Ve vztahu k § 7 toto ustanovení nehovoří o oprávnění, ale o povinnosti. Ve vztahu k výše uvedené vzájemné spolupráci je velmi důležité zmínit ustanovení § 53 zákona o SPO, které ukládá (Fejt, Novotná, 2009).

- státním orgánům,
- zaměstnavatelům,
- dalším právníkům osobám, zejména školám, školským, zdravotnickým a jiným obdobným zařízením, fyzickým osobám, pokud jsou zřizovateli škol a dalších zařízení určených pro děti
- pověřeným osobám povinnost sdělit bezplatně na výzvu orgánu sociálně-právní ochrany údaje potřebné podle zákona o SPO k poskytnutí sociálně-právní ochrany, pokud tomu nebrání zvláštní předpis. Povinnosti zachovávat mlčenlivost podle zvláštního právního předpisu (§ 55 odst. 2 zákona č. 20/1966 Sb., Zákon o péči o zdraví lidu) se nelze dovolávat, jestliže mají být sděleny údaje o podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o něj.

Obsah tohoto ustanovení tvoří předpoklad pro kvalitní výkon sociálně-právní ochrany, kdy je potřeba získávat důležité informace a údaje týkající se dítěte, jeho rodičů, dalších osob odpovídajících za výchovu dítěte, údaje o prostředí, v němž dítě žije apod. orgán sociálně-právní ochrany je oprávněn přezkoumat správnost a úplnost údajů požadovaných a předložených na jeho výzvu a pokud zjistí porušení povinností, je oprávněn uložit ve smyslu § 59 pokutu až do výše 50000 Kč. Ustanovení § 10 neboli povinnost zdravotnického zařízení neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnost, že matka po narození dítěte opustila a zanechala je ve zdravotnickém zařízení. Od včasného oznámení se odvozuje potřeba včasného řešení další situace opuštěného dítěte zpravidla svěřením do pěstounské péče nebo do osvojení, či rozhodnout o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo pěstounů na základě

správních a soudních úkonů ve smyslu zákona o SPO, zákona o rodině a OSŘ (Fejt, Novotná, 2009).

Poradenská činnost sociálně-právní ochrany § 11

Obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje porady a informace týkající se nároků dětí a rodin s dětmi o hmotném zabezpečení z různých systémů pomoci, zejména z důchodového a nemocenského pojištění, státní sociální podpory či sociální péče. Dále nabízejí porady rodičům dlouhodobě zdravotně postižených dětí s cílem, aby takové dítě požívalo plného uspokojování svých potřeb v podmínkách podporujících jeho sebedůvěru a umožňující účast dítěte na společenském životě (§ 10, § 11 zákona o SPO). Poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte. Dále pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné, zde také patří vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti a spolupracuje s orgány pomoci v hmotné nouzi a orgány činnými v trestním řízení a soudy (ÚZ, 2019).

Krajský úřad zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu. Krajský úřad může zajišťovat přípravu a poradenskou pomoc podle odstavce 2 také v případech poručenství, jestliže poručník o dítě osobně pečuje, nebo v případech svěřením dítěte do péče jiné osoby. Povinnosti krajského úřadu jsou alespoň jednou v roce zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče. Konzultací se účastní odborníci na řešení výchovných a sociálních problémů, pěstouni a mohou se také zúčastnit děti svěřené těmto pěstounům do pěstounské péče a další fyzické osoby, které tvoří s pěstounem domácnost (ÚZ, 2019).

Poradenská činnost sociálně-právní ochrany § 12

Obecní úřad obce s rozšířenou působností může uložit rodičům povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, pokud ji dítěti nezajistili, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a byla mu doporučena. Rodiče nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem. Dále se jedná o rodiče, kteří nevyužili pomoc k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče. Obecní úřad je povinen poskytnout rodiči pomoc po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy §28, nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc §42 (ÚZ, 2019).

Výchovná opatření § 13

Jedná se o rozhodování obecních úřadů a soudů o výchovných opatřeních upravených v § 43 zákona o rodině a v zákoně o SPO. Zákon o rodině zdůrazňuje zájem společnosti na řádné výchově dětí, na jejich ochraně, vytváření příznivých podmínek pro výchovu dětí, na jejich vzdělání a všestranném vývoji (Fejt, Novotná, 2009). Může stanovit nad dítětem dohled a provádět je ve spolupráci se školou a popřípadě dalších institucí a osob. Ukládá dítěti, rodičům nebo jiným osobám omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte a to zákaz určitých činností, návštěvu určitých míst a akcí (ÚZ, 2019). Vyžaduje-li zájem na řádné výchově, dává zákon o SPO a zákon o rodině možnost obecnímu úřadu a také soudu uložit:

- napomenutí,
- dohled a
- omezení

Pokud rodiče nezajistí dítěti takovou pomoc, kterou potřebuje, může obecní úřad s rozšířenou působností udělit povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, obzvláště pokud mu to již dříve doporučil § 12 (Fejt, Novotná, 2009). Může se tak učinit

na základě správního rozhodnutí, pokud je nutné rodičům uložit splnění této povinnosti. Neučinil-li obecní úřad obce s rozšířenou působností, může o těchto výchovných opatřeních za stejných podmínek rozhodnout soud. Jestliže výchovná opatření podle § 13 odst. 1 nevedla k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte. Dítě je poté umístěno do střediska výchovné péče nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením. Když není možné zajistit dítěti potřebnou ochranu a pomoc jiným výchovným opatřením nebo opatřením sociálně-právní ochrany a zároveň není možné zajistit péči o dítě náhradní rodinnou péčí, například pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Soud pak může rozhodnout o svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde ve svém rozhodnutí označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Je důležité přihlídnout k zájmům dítěte a k vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Soud dbá na umístění dítěte co nejbližší bydliště rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. Dítě je možné také umístit v zařízení poskytovatele zdravotních služeb, pokud to vyžaduje zdravotní stav dítěte a je prokázáno, že existuje naléhavá potřeba umístění s ohledem na zájem dítěte a jeho další citový, psychický a rozumový vývoj. Současně je rodičům uložena povinnost využít odbornou pomoc k nápravě vztahů v rodině. Soud má pravomoc trvání výchovného opatření výjimečně prodloužit a to v případě, kdy si rodiče nebo jiná odpovědná osoba za výchovu dítěte prokazatelně upravuje své poměry tak, aby mohla převzít dítě do osobní péče. Doby pobytu v jednotlivých střediscích je uložen na základě předběžné úpravy poměrů dítěte na nezbytně nutnou dobu podle § 924 občanského zákoníku nebo výchovného opatření, se mohou pro účely posouzení celkové doby nepřetržitého trvání výchovného opatření sčítat § 13 a (ÚZ, 2019).

Předběžné opatření, pomoc dětem v naléhavých případech

Pokud se dítě ocitne bez péče přiměřené k jeho věku, má podle zákona o SPO obecní úřad povinnost poskytnout dítěti okamžitou pomoc. O přijatém opatření musí neprodleně uvědomit obecní úřad obce s rozšířenou působností § 15. Ten posoudí, zda přijaté

opatření odpovídá situaci, v jaké se dítě nachází. Častým opatřením v situacích, kdy se dítě ocitlo bez jakékoliv péče, nebo jsou jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, je podání návrhu soudu na nařízení předběžného opatření §16 podle §76a o. s. ř., které fyzické nebo právnické osobě má být dítě svěřeno do péče. K podání návrhu soudu na rozhodnutí o předběžném opatření je příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu dítěte. Jestliže se dítě nezdržuje v místě trvalého pobytu, řídí se se místní příslušnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností místem, kde se dítě nachází. O návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností musí soud rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin. Předseda senátu se postará o to, aby se toto rozhodnutí bezodkladně vykonalo. Zákon o SPO ukládá povinnost poskytnout pomoc a ochranu v nezbytném rozsahu i dítěti, které nemá na území České republiky trvalý pobyt, nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky, podalo žádost o azyl nebo o dočasnou ochranu nebo již o azylu nebo dočasně ochraně bylo rozhodnuto a ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území české republiky §2. odst. 2 a 3 tak, že opět obecní úřad má povinnost učinit nezbytné opatření související s péčí o dítě a informovat příslušný úřad, který učiní další opatření k ochraně dítěte. Za nezbytné opatření je považováno podání návrhu na nařízení předběžného opatření podle o. s. ř., jako je ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte nebo podává návrh na ústavní výchovu či umístění dítěte do azylového zařízení podle zákona o azylu (Fejt, Novotná, 2009).

2.2 Funkce opatrovníka a poručníka

Podle § 17 zákona o SPO může příslušný obecní úřad s rozšířenou působností vykonávat funkci opatrovníka a poručníka a to i v případě zastupování dítěte ve vztahu k cizině.

Podle § 32 odst. 2 zákona č. 500/2004 Sb., Zákon správní řád, účastníka řízení, který nemůže v řízení jednat samostatně, zastupuje zákonný zástupce. Pokud zákonný zástupce nemůže zastupovat účastníka v řízení a ten nemá opatrovníka dle zvláštního zákona, tak

mu je opatrovník přidělen. Opatrovníkovi – obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností opatrovnictví vyplývá povinnost uplatnit práva poškozeného podle § 43 trestního zákona. Funkci opatrovníka u dítěte cizího státního příslušenství vykonává Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně ve smyslu § 35 zákona o SPO. Povinnost obecnímu úřadu s rozšířenou působností a vyplývající ze zákona o SPO je činit neodkladné úkony v zájmu dítěte a zastupovat ho v době, kdy není ustanoven poručník a to po dobu než se poručník ujme své funkce. Jestliže se poručnictví nemůže ujmout ustanovená fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně právní ochrany dětí a ten je povinen funkci přijmout (Fejt, Novotná, 2009).

2.3 Svěření dítěte do výchovy jiných fyzických osob než rodičů

Obecní úřad s rozšířenou působností rozhoduje o svěření dítěte na základě zákona o rodině a SPO podle § 19 odst. 1 zákona. Dítě může být svěřeno do péče budoucích osvojitelů z rozhodnutí soudu nebo vůle rodičů. Takové dítě je většinou v ústavu či v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Dále může být svěřeno do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem. O rozhodnutí musí obecní úřad obce s rozšířenou působností informovat do 15 dnů příslušný soud. Podle § 68a) zákona o rodině mohou rodiče osvojovaného dítěte podat písemný souhlas k osvojení. Tento souhlas musí být předán osobně přítomným rodičem před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Odvolat souhlas mohou pouze do doby, než je dítě umístěno do péče budoucích osvojitelů. Za jeden z nejvhodnějších způsobů zajištění péče o dítě, které nemůže vyrůstat ve vlastní rodině, je péče v jiné vhodné rodině. Bohužel není ojedinělé, že v rodině, kde se dítě nachází, není zcela úspěšná a dítě se musí vrátit zpět do ústavu. Poté je důležité najít rodinu novou nebo je třeba s rodinou stávající intenzivně pracovat. Zaměstnanci obecního úřadu s rozšířenou působností mají povinnost dle zákona o SPO v § 19 odst. 5 pravidelně takovéto rodiny navštěvovat. Návštěvu v rodině mohou zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností vykonávat jen na základě zvláštního oprávnění. Zákon tak ukládá sledovat vývoj dětí v intervalu nejméně jednou za 3 měsíce v obdobích prvních 6 měsíců nahrazující péči rodičů. Pokud by se

tedy vyskytly problémy, bude možné je řešit v souladu se zájmem dítěte v samých jejich začátcích (Fejt, Novotná, 2009).

3 ZAŘÍZENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY

Zařízení sociálně-právní ochrany na základě zákona o SPO dle § 39 jsou:

- zařízení odborného poradenství pro péči o děti
- zařízení sociálně výchovné činnosti
- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- výchovně rekreační tábory pro děti a zařízení pro výkon pěstounské péče (Fejt, Novotná, 2009).

Tato zařízení mohou zřizovat fyzické osoby, právnické osoby nebo obce a kraje v samostatné působnosti na základě pověření k výkonu dle § 49 (ÚZ, 2019).

3.1 Zařízení odborného poradenství pro péči o děti § 40

Zmíněná zařízení poskytují zejména doporučení zaměřená na řešení vzájemných vztahů rodičů a jejich dětí a na péči rodičů o děti zdravotně postižené. V rámci odborného poradenství se poskytují rady ve věcech výchovy a výživy dětí a také řeší otázky týkající se jejich rodinných, sociálních a mezigeneračních problémů vyplývajících z péče o děti (ÚZ, 2019).

3.2 Zařízení sociálně výchovné činnosti § 41

Jsou určena zejména dětem uvedeným v § 6. Jedná se o děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo nevykonávají či zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti, děti, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů,

na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu a jejich lidskou důstojnost, děti opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči, děti ohroženy násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a v neposlední řadě děti azylantů. Těmto dětem nabízí programy rozvíjení sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času (ÚZ, 2019).

3.3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc § 42

Jedná se o zařízení, které poskytují okamžitou pomoc a ochranu dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, dále ocitlo-li se dítě bez péče přiměřeně jeho věku §15, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané, zneužívané či se jedná o dítě, které se ocitlo v prostředí a situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb, v psychologické a jiné obdobné nutné péči (ÚZ, 2019). Vztahuje se také na děti, které nemají na území ČR trvalý pobyt a ocitly se bez jakékoli péče nebo pokud jsou jejich životy nebo příznivý vývoj vážně ohroženy či narušeny (Fejt, Novotná, 2009).

Dítě se umísťuje v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na rozhodnutí soudu, na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, žádosti zákonného zástupce dítěte nebo požádá-li o to dítě (Fejt, Novotná, 2009). Počet dětí umístěných v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nesmí přesáhnout 28 dětí, a to i přesto, že toto zařízení je umístěno ve více budovách. Ministerstvo práce a sociálních věcí může v odůvodněných případech, na žádost zřizovatele, udělit výjimku (ÚZ, 2019). Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc mohou vykonávat svou činnost pouze v objektu nebo prostorách, které umožňují zajištění přijetí dítěte, ubytování a přípravu dětí na školní vyučování, stravování a zájmovou činnost. Zřizovatel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má po přijetí dítěte do zařízení oznamovací povinnost vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností a také je povinen vést evidenci přijatých dětí (Fejt, Novotná, 2009). Délka pobytu dítěte v zařízení může trvat nejdéle 3 měsíce na základě žádosti zákonného zástupce dítěte nebo 6 měsíců, je-li dítě umístěno v zařízení na základě

žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte, jestliže s pobytem vyslovil souhlas rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte (ÚZ, 2019).

Pokud je dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu:

- je zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu povinen navštívit dítě podle potřeby, nejméně jednou za 3 měsíce
- pobyt dítěte mimo toto zařízení u rodičů nebo jiných fyzických osob může být povolen jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností
- pro plnění povinností zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc platí § 29 zákona o SPO obdobně (Fejt, Novotná, 2009).

Dítě může být v zařízení umístěno také na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, kdy mezi zařízením a zákonným zástupcem dítěte byla uzavřena písemná dohoda, která obsahuje, kromě identifikačních údajů zařízení, jeho zřizovatele, dítěte a jeho zákonných zástupců zejména:

- údaje o zdravotním stavu dítěte a způsob zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením
- důvody pro umístění dítěte v zařízení
- podmínky a způsob osobního, telefonického a písemného styku dítěte s dalšími osobami a vymezení okruhu těchto osob
- způsob a výše úhrady příspěvku za pobyt dítěte v zařízení s tím, že výše příspěvku může být sjednána nejvýše v částce uvedené v § 42c odst. 1 zákona o SPO podle věku dítěte (Fejt, Novotná, 2009).

Rodiče se na hrazení příspěvku podílejí rovným dílem. Toto pravidlo lze uplatnit pouze tehdy, že rodiče o dítě dosud pečovali společně a neexistuje rozhodnutí soudu o svěřeni do výchovy jednoho z rodičů. O příspěvku rozhoduje ředitel zařízení. Výše příspěvku je stanovena zákonem a činí 0,8 násobek částky životního minima osoby. Zřizovatel zařízení má nárok na státní příspěvek za pobyt a péči poskytovanou nezletilému dítěti v tomto zařízení (Fejt, Novotná, 2009).

3.4 Výchovně-rekreační tábory pro děti

Výchovně rekreační tábory pro děti se zřizují zpravidla v době školních prázdnin a jsou určeny zejména pro děti uvedené v § 6. Pobyť ve výchovně rekreačním táboře se dítěti poskytuje na žádost zákonných zástupců dítěte nebo s jejich souhlasem. Účelem pobytu ve výchovně rekreačních táborech pro děti je výchovné působení na děti směřující k odstranění nebo potlačení poruch chování a k získání potřebných společenských a hygienických návyků. Jak již bylo zmíněné, sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně, s výjimkou pobytu dítěte ve výchovně rekreačním táboře a správy jmění (Fejt, Novotná, 2009).

Mezi další instituce, které se věnují podpoře a pomoci rodinám či dětem patří také nestatní neziskové organizace. Můžeme zde uvést Fond ohrožených dětí, Domus centrum pro rodinu, Barevný svět dětí, Právo na dětství aj. Rodiny jsou do zmíněných organizací přizýváni i na bázi dobrovolnictví. Organizace s platformou odborníků podporují myšlenku pomoci rodinám různou formou – vzdělávací aktivity, odborné poradenství, projektová činnost, povědomí o problematice aj. (Stárek, 2021).

4 POZICE A KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Sociální práce od svých počátků až dosud prochází mnohými proměnami, ve kterých se odráží stav společnosti a problémy dané osoby, na které je nutné reagovat a tím se nám mění i požadavky na kompetence vykonavatelů sociálních služeb (Elichová, 2017). Hanuš (2007) sociálního pracovníka vnímá jako odborníka, který zaujímá pozici pojiva společnosti a plní úkoly jako pomáhat, motivovat, umět vést, učit, podporovat a v neposlední řadě také organizovat.

4.1 Povinnosti sociálního pracovníka

Sociální pracovník pracuje s klienty, s jejich rodinami nebo také za svůj případ může považovat celou rodinu. Důležitou složkou jsou také přirozené skupiny, například party na sídlišti nebo uměle vytvořené, jako jsou školní třída, či skupiny lidí trávící život v ústavu sociální péče. Sociální pracovník pracuje s organizacemi, kde buď řídí činnost agentur poskytujících sociální služby, nebo vstupuje jako expert do organizací a pomáhá v nich řešit problémy, které je kompetentní řešit formou supervize. Setkává se s místní komunitou a uplatňuje se jako expert i při přípravě některých zákonů a vyhlášek a v jiných případech se jako oponent může vyjadřovat (Matoušek, 2003).

Pracovník se zaměřuje na cílový subjekt (jednotlivec, rodina, komunita) a na jeho aktuální situaci (sociální znevýhodnění, předvídatelné a nepředvídatelné sociální události). Jeho postupy jsou vázané na relevantní vztahový kontext (vrstevnická skupina, rodina) a někdy i na systémové vazby (národní či regionální politika) (Matoušek, 2003).

Podle Zastrowa (1995) „*je důležité podpořit schopnost klienta řešit problémy, adaptovat se na nárok a vyvíjet se. Zprostředkovat klientovi kontakt s agenturami, které mu mohou poskytnout potřebné příležitosti*“. Sociální pracovník napomáhá tomu, aby systémy

podpory klientů pracoval humánně a efektivně. V neposlední řadě se snaží o rozvoj a zlepšování sociální politiky (Matoušek, 2003).

Výkon pomáhajících profesí může být spojen s řadou obtíží, problému a také zklamání. Služba druhým vyžaduje od těch, kteří ji hodlají vykonávat, určité osobnostní dispozice, vzdělání a také mnohdy i ochotu přinášet oběti (Jankovský, 2003).

Povinnosti sociálně-právní ochrany při sdělování údajů

Podle § 51 jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí povinny sdělovat si navzájem údaje z evidence a spisové dokumentace, kterou vedou, a to v rozsahu nezbytném pro potřeby těchto orgánů. Obecní úřad na vyžádání podává soudu zprávy o poměrech dítěte, u něhož soud rozhodl o výchovném opatření. Doporučuje soudu osobu vhodnou stát se poručníkem a toto své doporučení oznamuje obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, taktéž podává zprávy o poměrech dítěte. Státnímu zastupitelství podává zprávy o poměrech dítěte, u něhož soud na návrh státního zastupitelství v občanskoprávním řízení uložil ochrannou výchovu. Obecní úřad obce s rozšířenou působností na vyžádání podává soudu zprávy o poměrech dítěte, u něhož soud rozhodl o výchovném opatření. Státnímu zastupitelství podává zprávy o poměrech dítěte, pokud státní zastupitelství vede řízení týkající se dítěte. Poskytuje ministerstvu a krajskému úřadu spisovou dokumentaci vedenou o dětech a zobecněné informace a souhrnné údaje, které získá při své činnosti s výjimkou jmenných údajů a může poskytovat pověřené osobě údaje potřebné pro zajištění její činnosti (Fejt, Novotná, 2009).

Všechny orgány sociálně-právní ochrany jsou pak povinny na žádost poskytnout soudu a správnímu úřadu údaje potřebné pro občanské soudní a správní řízení, orgánu činnému v trestním řízení údaje potřebné pro trestní řízení, orgánu sociálního zabezpečení a orgánu státní sociální podpory údaje potřebné pro rozhodování o sociálních dávkách, a to v rozsahu odpovídajícím potřebám řízení před těmito orgány. Dále úřadu práce údaje potřebné pro řízení a povolování výkonu činnosti dítěte podle zákona č. 435/2004 Sb., Zákon o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Úřadu státní sociální podpory údaje

potřebné pro podání návrhu soudu na stanovení výživného a návrhu na výkon rozhodnutí. A také v zařízení uvedenému v § 29 informace o poměrech v rodině dítěte, které bylo do tohoto zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, a je-li tomuto dítěti zprostředkovávána pěstounská péče nebo osvojení, též informace o postupu při tomto zprostředkování (Fejt, Novotná, 2009).

Orgán sociálně-právní ochrany má také povinnost orgánu činnému v trestním řízení oznamovat skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán na dítěti trestný čin, nebo že dítě bylo použito ke spáchání trestného činu, anebo že dochází k násilí mezi rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dalšími fyzickými osobami v domácnosti obývané dítětem. Probační a mediační službě poskytnout na její žádost informace v rozsahu potřebném pro trestní řízení. Úřadu práce, který povolil výkon umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte, oznámit skutečnosti, které odůvodňují zahájení řízení o zákazu činnosti dítěte (Fejt, Novotná, 2009).

Orgán sociálně-právní ochrany, který zprostředkovává osvojení nebo pěstounskou péči, má povinnost podle § 51 vést evidenci dětí a evidenci žadatelů i v elektronické podobě způsobem umožňující dálkový přístup ostatním orgánům zprostředkujícím osvojení a pěstounskou péči (Fejt, Novotná, 2009).

4.2 Vedení spisové dokumentace a mlčenlivost

Zákon o SPO v § 54 a § 55 ukládá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností vést evidenci a spisovou dokumentaci dětí uvedených v § 6 odst. 1 a dětí, kterým byl ustanoven opatrovníkem nebo poručníkem. Spisová dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí a jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči nebo jinými osobami, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů (ÚZ, 2019).

Spisovou dokumentaci mohou tvořit záznamy na technických nosičích dat, mikrografické záznamy, tištěné produkty optického archivačního systému a tištěné nebo fotografické

produkty jiné výpočetní techniky místo originálu listiny, podle jehož obsahu byly pořizeny, pokud z povahy věci nevyplývá, že je třeba uchovat originál nebo úředně ověřenou kopii listiny (ÚZ, 2019).

Kromě spisové dokumentace vede obecní úřad obce s rozšířenou působností další písemnosti tvořící podklad pro zpracování spisové dokumentace. Tyto písemnosti se nevydávají žádnému orgánu, fyzické nebo právnické osobě. Lze je předložit jen soudu a státnímu zastupitelství v případě, že se údaje v nich obsažené týkají trestního stíhání. Údaje obsažené ve spisové dokumentaci týkající se dítěte je obecní úřad obce s rozšířenou působností oprávněn využít pouze v zájmu dítěte (ÚZ, 2019).

Zaměstnanci orgánů a zařízení sociálně-právní ochrany jsou povinni podle § 57 zákona o SPO zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, se kterými se při provádění sociálně-právní ochrany nebo v přímé souvislosti s tím seznámili, dále o osobě, která upozornila orgán sociálně-právní ochrany na skutečnosti uvedené v § 7 a též o údajích o osobách, jimž bylo dítě svěřeno do péče budoucích osvojitelů, jakož i o místě pobytu takového dítěte. Jsou povinni zachovávat mlčenlivost o místě pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem, a jsou rovněž povinni zachovávat mlčenlivost o údajích o osobách, jimž bylo dítě svěřeno do péče před osvojením, jakož i o místě pobytu dítěte. Mlčenlivost jsou povinni zachovávat i po skončení pracovního poměru a zproštění mohou být jen tím, v jehož zájmu tuto povinnost mají, a to písemně a s uvedením rozsahu a účelu. Povinnost mlčenlivosti platí i pro pověřené osoby a jiné fyzické osoby, které se při spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany a zařízeními sociálně právní ochrany dětí seznámily s údaji, o nichž jsou zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany povinni zachovávat mlčenlivost (ÚZ, 2019).

Přijímání a zaškolování zaměstnanců sociálně-právní ochrany

Každý zaměstnanec zařazený v orgánu sociálně-právní ochrany splňuje kvalifikační předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka podle zákona o sociálních službách a disponuje zvláštní odbornou způsobilostí na úseku sociálně-právní ochrany.

SPO má písemně zpracována pravidla pro přijímání nových zaměstnanců, kteří později skládají zkoušku zvláštní odborné způsobilosti.

Profesní rozvoj zaměstnanců

Vedoucí zaměstnanec SPO zařazený k výkonu sociálně právní ochrany pravidelně hodnotí podřízené zaměstnance, kteří se podílejí na výkonu sociálně-právní ochrany. On sám je hodnocen svým přímým nadřízeným minimálně jednou ročně. Orgán má písemně zpracovány individuální plány dalšího vzdělávání jednotlivých zaměstnanců zařazených k výkonu sociálně-právní ochrany. Ti se mohou účastnit vzdělávacích kurzů akreditovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí a je zaměřeno na rozšíření odborné kvalifikace. Zaměstnancům je poskytnuta podpora nezávislého kvalifikovaného odborníka.

Etické konflikty

Sociální pracovníci OSPOD jsou v přímém kontaktu s klienty vystaveni základnímu etickému i profesnímu dilematu, a to, zda je hlavním smyslem jejich práce podpora a ochrana rodiny nebo sociální kontrola. Sociální práce jako společenský obor se od počátku své existence pohybuje mezi dvěma vyhraněnými póly kontroly a ochrany, přičemž hranici nikdy nelze jednoznačně stanovit. Nastavení těchto hranic vychází nejen ze samotné legislativy, ale i teoreticko-filozofického nastavení sociální politiky státu (Pémová, Ptáček, 2012). Při samotném výkonu sociální pracovníci často řeší etická dilemata: Je vždy celistvost rodiny v nejlepším zájmu dítěte? Kdy a na základě jakých faktorů upřednostnit v zájmu dítěte „šetrný“ a kdy „razantní“ zásah do rodinného prostředí? Jakým způsobem může případné trestní stíhání rodičů ovlivnit proces ochrany dítěte aj. (Pémová, Ptáček, 2012).

4.3 Mezioborová spolupráce a odborné kompetence pracovníka

Stejně jako jiná povolání má i sociální práce svou „odbornost“ což znamená sumu znalostí a vědomostí, které jsou potřebné k praktickému výkonu této profese. Pro kvalitní a odborný výkon sociální práce je pak podstatné prolínání s jinými obory (Kodymová, 2013).

Sociální práce je obor, který se orientuje na řešení lidských problémů a hraničí s řadou akademických i praktických disciplín, které se zabývají životem člověka. Sociální práce mezi těmito disciplínami, má ale své samostatné postavení. To co ji odlišuje je důraz na sociální fungování klienta, ale také nezapomíná sdílet některé postupy a poznatky z jiných oborů. V praxi to znamená, že sociální pracovník hledí na člověka jako na živou bytost, která žije v nějakém prostředí a musí zvládat jeho nároky. Proto můžeme říci, že pro sociální práci je nejdůležitější oporou sociologie, psychologie, pedagogika a právní vědy. Psychologické znalosti uplatní například v terapeutickém modelu sociální práce, v reformním pak spíše sociologické a právní. Co se týče poradenského pojetí sociální práce, zde pak půjde o využití převážně psychologie i sociologie s akcentem na právní znalosti a pedagogiku (Matoušek, 2001).

Kompetence (Matoušek, 2013):

- Empatie: schopnost identifikovat se a porozumět zkušenostem a pohledu jiné osoby.
- Komunikace: Verbální i neverbální – je pro sociální pracovníky zásadní dovedností. Schopnost jasně komunikovat s širokým spektrem lidí je nezbytná.
- Organizace: Představuje požadavek na to, aby sociální pracovníci byli velmi organizovaní a schopni upřednostňovat potřeby klientů, aby mohli případy efektivně řídit.
- Kritické myšlení: Schopnost analyzovat informace získané nezaujatým pozorováním a komunikací.
- Aktivní naslouchání: Aktivní naslouchání je nezbytné, aby sociální pracovníci pochopili a identifikovali potřeby klienta.

- Kulturní kompetence: Efektivní práce s klienty z různých prostředí vyžaduje, aby sociální pracovníci byli ohleduplní a reagovali na kulturní přesvědčení a praktiky v souvislosti se specifickým přístupem k dětem.
- Trpělivost: Sociální pracovníci se ve své práci setkávají s řadou okolností a jednotlivců. Je důležité mít trpělivost při práci se složitými případy a s klienty, kteří potřebují k pokroku delší dobu.
- Profesionální nasazení: Být úspěšný v sociální práci vyžaduje celoživotní vzdělávání. Sociální pracovníci musí mít profesionální závazek k hodnotám a etice sociální práce a k neustálému rozvoji profesní kompetence (Matoušek, 2013).

Nové trendy v sociálně-právní ochraně dětí

Česká republika učinila v posledních letech důležité kroky k deinstitucionalizaci. V parlamentu se projednávala novela zákona o sociálně-právní ochraně, která změnila věkovou hranici ústavní péče. Česká republika se posledních 10 až 15 let dlouhodobě snažila vypracovat jednotný zákon o dětech, protože pro toto sjednocení byla stěžejní problematika deinstitucionalizace, ale dosud vlády takový zákon nepřijaly. Vícenásobné novelizace však dokázaly výrazně snížit počet nově odeslaných dětí ve věku do tří let do ústavů.

V závěrečných poznámkách Faith Marshall-Harris, místopředsedkyně výboru a zpravodajky pro Českou republiku, poznamenala, že Česká republika se pokouší o různá řešení, ale doufá, že delegace bude kritickým otázkám věnovat větší pozornost.

V rámci zprávy Úřadu vlády bylo uvedeno, že Česká republika udělala za uplynulé desetiletí velký pokrok. Jedním z hlavních úspěchů ve zlepšení roztržitého systému ochrany dětí byla nová Strategie ochrany práv dětí 2021 až 2029, kterou vláda ČR přijala v prosinci 2020 a na niž navázal Akční plán pro její realizaci v průběhu roku 2020. první polovině funkčního období, tedy v platnosti od roku 2021 do roku 2024. Strategie a akční plán stanovily strategický rámec a základ pro spolupráci v rámci roztržitého systému péče o ohrožené děti prostřednictvím multidisciplinárních pracovních skupin. Další

úspěchy bylo možné spatřovat v probíhajícím právním řízení souvisejícím s novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Současná novela obsahovala především úpravu věkové hranice tři let pro umístění dítěte do ústavní výchovy.

Ústavní soud zrušil ustanovení zákona o hmotné nouzi, který umožňoval provoz tzv. „bezdotkatkových“ zón. Naplňování dětských práv v České republice sledoval také Výbor vlády pro práva dítěte. Příloha Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s mentálním postižením byla v roce 2016 zrušena a začleněna do inkluzivního kurikula. Od září 2021 byl zaveden nový systém organizace a financování jazykové přípravy dětí-cizinců.

Dále byl novelizován trestní zákoník tak, aby zavedl nový trestný čin, který kriminalizoval účast na sexuálních praktikách s dětmi staršími 15 let, kdy pachatel věděl, že dítěti byla přislíbena odměna nebo jiná výhoda (UN, 2021).

4.4 Vzdělávání sociálních pracovníků

Kvalifikační požadavky na sociálního pracovníka definuje zákon č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách. Sociální práce, se ale nerealizuje pouze v oblasti sociálních služeb, ale první část § 1 odst. 2 tento fakt částečně reflektuje, když stanovuje, že „tento zákon upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, ve zdravotnických zařízeních, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních“ (Elichová, 2017).

Dle Asociace vzdělavatelů v sociální práci: „ *Sociální práce je odborná činnost, která vyžaduje vysokou odbornou přípravu, dosažení určitého věku, osobní zralosti, zkušenosti a etických postojů. Proto vyžaduje vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání.*“ (Tomeš, 1997). Existuje určitý minimální standard vzdělávání, který vznikl již v roce 1993 a týká se studentů sociální práce na vyšších odborných a vysokých školách. Studijních disciplín

v něm uvedených je dvanáct a jedná se o Filozofii a etiku, Úvod do sociologické teorie, Úvod do psychologické teorie, Teorie a metody sociální práce, Odbornou praxi, Supervizi odborné praxe, metody a techniky sociálních výzkumů, Úvod do právní teorie a praxe, Sociální politiku, Sociální patologii, menšinové skupiny a Zdraví a nemoc (ASVSP, 2011).

Koncepce Minimálního standardu předpokládá, že požadovanou kompetenci pro výkon profese sociálního pracovníka lze získat minimálně tříletým pomaturitním studiem, a to buď na vyšších školách nebo vysokých školách v souladu se zákonem o sociálních službách (ASVSP, 2011). Absolventi škol by měli mít teoretické znalosti z psychologie, sociologie, práva, sociální politiky, fylozofie, teorie řízení a výzkumné metodologie, komunikační a psychosociálně terapeutické dovednosti, organizační schopnosti a profesionální přehled o sociální problematice (ASVSP, 2011). Existují také studijní obory a programy, které Ministerstvo práce a sociálních věcí (2008a) ve svém doporučeném postupu č. 2 bere jako uznatelné pro výkon profese sociálního pracovníka, zatímco ty jsou poměrně vzdálené a jejich studijní plány neobsahují předměty dle Minimálního standardu. Potom zůstává otázkou, nakolik jsou schopni takto kvalifikovaní sociální pracovníci vykonávat kvalitní sociální práci (Kopřiva, 2011).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem výzkumu je zjistit a popsat využitelnost kompetenčního modelu sociálních pracovníků, kteří pracují na OSPOD. Podle Z. Havrdové (1999) „*je kompetence funkcionální projev dobře zvládané a uznávané profesionální role sociálního pracovníka, jejíž součástí jsou odborné znalosti, schopnost reflektovat adekvátně kontext a citlivě aplikovat hodnoty profese*“. Britská National Council for Vocational Qualification v r. 1998 definovala profesionální kompetence v kontextu sociální práce takto: „*Kompetence jsou širokým pojmem, který zahrnuje schopnost přenášet znalosti a dovednosti do nových situací v dané oblasti povolání. Zahrnuje organizaci a plánování práce, inovaci a vyrovnávání se s nerutinními činnostmi. Zahrnuje také kvality jako osobní efektivita, která je na pracovišti potřebná při spolupráci s kolegy, manažery a klienty.*“

Na základě polostrukturovaného rozhovoru se seznámíme s ukázkami práce sociálních pracovníků a jejich postupy v daných situacích, které musí řešit. Jako příklad byly vybrány situace rozvody rodičů a následná péče o děti. Případy vyhocených sporů o děti po rozvodu bývají bohužel velmi časté a děti jsou těmito spory stresovány bez dostatečné podpory okolí. Možnosti oddělení sociálně-právní ochrany dítěte a soudů jsou samozřejmě limitovány množstvím případů, kvalifikačními předpoklady pracovníků a v neposlední řadě také prostorovými podmínkami (Matoušek, 2010).

Na základě vypracovaného teoretického shrnutí ve vztahu k dané problematice, vyplývají následující výzkumné otázky:

- 1) Je současný stav kompetencí sociálních pracovníků dostatečný?
- 2) Mají sociální pracovníci v daném zařízení možnost se více realizovat?
- 3) Jak sociální pracovníci vidí své možnosti ve vztahu ovlivnit např. různé postupy řešení v rámci sociálně-právních motivů ve své praxi?

- 4) Co sociální pracovníky motivuje k výkonu jejich práce?
- 5) Myslíte si, že provázanost spolupráce orgánů sociálně-právní ochrany a rodiny je efektivní?

5.1 Metodologie

V úvodu bylo řečeno, že pro splnění cílů práce a zodpovězení výzkumných otázek, bude využita forma tzv. kvalitativního výzkumu, a to konkrétně v podobě polostrukturovaného rozhovoru (viz. Příloha 1), se zaměstnanci orgánů sociálně-právní ochrany dětí v okrese Teplice – Ústecký kraj. Zároveň tímto způsobem budou sbírána data a informace pro splnění cíle výzkumu i celé práce a nalezení odpovědí k výzkumným otázkám.

Otázky v rozhovoru byly voleny dle zaměření se na problematiku rozvodových řízení a péči o děti v těchto situacích.

5.2 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum se zaměřuje na chápání výzkumného dotazu jako humanistického nebo idealistického přístupu. Můžeme konstatovat, že kvantitativní přístup je spolehlivější metodou, protože je založen na numerických metodách, které mohou být objektivně vytvořeny a propagovány jinými výzkumníky. Kvalitativní metoda se používá k pochopení přesvědčení, zkušeností, postojů, chování a interakcí lidí. Generuje nenumerická data. Integrace kvalitativního výzkumu do intervenčních studií je výzkumnou strategií, která si získává zvýšenou pozornost napříč obory. Přestože byl kvalitativní výzkum kdysi považován za filozoficky neslučitelný s experimentálním výzkumem, je nyní uznáván pro svou schopnost přidat nový rozměr intervenčním studiím, které nelze získat pouze měřením proměnných. Kvalitativní výzkum byl zpočátku používán v psychologických studiích, když výzkumníci zjistili, že je únavné hodnotit lidské chování numericky. Od té doby je kvalitativní výzkum využíván i v jiných

oblastech výzkumu. V klinickém výzkumu může kvalitativní přístup pomoci zobrazit data rozsáhleji (Hendl, 2016).

S ohledem na výzkumný cíl, který je zaměřen na podstatu lidského chování, jednání, postojů a postupů, jsme zvolili kvalitativní výzkum, abychom mohli pracovat a získávat informace a data přímo od respondentů. Reflektovat jejich slovní odpovědi, neverbální projevy a emoce.

5.3 Rozhovor

Rozhovor je považován za základní techniku práce v pomáhajících profesích užívána v poradenství, psychoterapii a v různých formách sociální práce. Velkou výhodou rozhovoru oproti jiným výzkumným metodám je navázání osobního kontaktu, který umožňuje hlubší proniknutí do motivů a postojů respondentů (Chráska 2016). Rozhovor profesionála s klientem má fázi přípravnou, během níž by se profesionál měl seznámit s potřebnými informacemi a vyladit se na respondenta. V další fázi je důležité vyjednat s klientem kontrakt definující problém, na kterém se bude pracovat, počet schůzek, jejich délku, vedení záznamu o schůzkách a důvěrnost informací, jež klient profesionálovi sdělí. Ve vhodný okamžik je žádoucí shrnout dosavadní obsah rozhovoru a formulovat volby či navrhnout priority (Matoušek 2008).

Dle Hendla (2016) kvalitativní rozhovor vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci a interpersonální porozumění a disciplínu. Klade důraz na obsah, formu a pořadí otázek. Kvalitativní rozhovor není pouze sběrem dat, ale také může mít intervenční charakter a proto je důležité nabídnout dotazovanému možnost dodatečného kontaktu (Hendl 2016).

Příprava na rozhovor s jednotlivými respondentkami probíhala e-mailovou formou, kdy byly domluveny termíny a časy setkání. Schůzky probíhaly v odpoledních hodinách v kancelářích Magistrátu města Teplic. Délka jednotlivých rozhovorů byla zvolena přibližně 120 minut. Na začátku každého rozhovoru docházelo k vzájemnému představení a uvedení výzkumného tématu bakalářské práce. Všechny respondentky souhlasily s nahráváním rozhovoru na diktafon, který mi také do nahrávky potvrdily. Na

papír jsem si připravila výzkumný cíl, na jehož základě byly sepsány jednotlivé otázky. Otázky byly konzultovány s kolegyní v ZŠ Dubí 2 Mgr. Bc. Leonou Zemanovou – obor sociální práce. Během rozhovoru docházelo k doplňování jednotlivých otázek o otázky sondážní. Ke konci rozhovoru bylo respondentkám sděleno vypínání diktafonu a ukončení setkání.

Typy rozhovoru:

a) Strukturovaný rozhovor

Strukturované rozhovory s otevřenými otázkami sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět. Pružnost sondování je, ale omezenější než v jiných typech rozhovorů. Tento typ rozhovoru můžeme použít za předpokladu, že je nutné minimalizovat variaci otázek kladených dotazovanému a je vhodný, pokud ho nemáme možnost opakovat. Relativní nevýhoda strukturovaného rozhovoru s volnými otázkami spočívá v restrikci na předem daná témata. Tento typ rozhovoru nám proto omezuje možnost vzít v úvahu individuální rozdíly a okolnosti (Hendl, 2016).

a) Nestrukturovaný rozhovor

Nestrukturované rozhovory, nazývané také jako hloubkové rozhovory, jsou obvykle popisovány jako rozhovory vedené s cílem – shromáždit data o výzkumné studii. Tyto rozhovory mají nejmenší počet otázek, protože se více přiklánějí k normální konverzaci, ale se základním tématem (Hendl, 2016).

V rámci etiky při rozhovoru tazatel začíná pochopením hodnoty a důstojnosti každé lidské bytosti. Během rozhovoru musí být zachována otevřenost a neodsuzování odpovědí, které se mohou s názory tazatele lišit. Ke každému dotazovanému je třeba přistupovat slušně a nestranně bez ohledu na socioekonomický status, rasu, náboženství nebo fyzický vzhled (Hendl, 2016).

b) Polostrukturovaný rozhovor

Pro svůj výzkum jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Můžeme říci, že polostrukturovaný rozhovor je takový kompromis mezi výše uvedenými typy interview. Respondentům se v tomto případě nabízí k jednotlivým otázkám vždy několik alternativ odpovědí, ale navíc se od nich požaduje vysvětlení nebo zdůvodnění (Chráska, 2016).

Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je určitá flexibilita, která nám umožňuje reagovat na odpovědi respondenta. Komunikace je pak přirozenější, snadnější a lépe se tak dostáváme do hloubky dané problematiky. Nevýhodou vybraného rozhovoru může být obtížnost plynoucí ze sběru dat a jejich následné zpracování, což bývá časově náročné.

Na začátku rozhovoru byla navozena přátelská atmosféra a vzájemný pocit důvěry, výzkumníkovi byla nabídnuta káva a během rozhovoru nedošlo k vyrušení z řad dalších sociálních pracovníků. Rozhovory probíhaly postupně s jednotlivými respondentkami. Respondentky souhlasily s vedením záznamu o rozhovoru. Záznamy byly zachycovány pomocí diktafonu a výzkumník si také vedl záznam písemný. Během rozhovoru docházelo ke kódování informací a k ujištění se o porozumění kladené otázky, které byly vždy doplněné sondážními otázkami. Po rozhovoru došlo ke kompletaci a shrnutí získaných poznámek potřebné pro jejich kvalitu a úplnost.

5.4 Respondent

Respondenti jsou ti jednotlivci, kteří se účastní průzkumu nebo rozhovoru pro ve prospěch tazatele (výzkumníka) a kteří poskytují data k analýze pro výzkumnou studii. Respondenti mohou být jakéhokoli věku, ale záleží na rozsahu studie a musí souhlasit s informovaným souhlasem s účastí. Nezletilí se mohou zúčastnit jako respondenti se

svolením rodičů nebo opatrovníků. Respondenti mohou ze studie kdykoli odstoupit a data mohou nebo nemusí být použita. Respondenti mohou být také označováni jako účastníci. Při výběru účastníků je třeba vzít v úvahu řadu faktorů, včetně dostupnosti, etiky a prostředí, ve kterém budou na dotazy reagovat (Hendl, 2016).

Jelikož se v tomto případě jedná o rozhovor se sociálními pracovníky, je třeba brát zřetel na dodržování jejich Etického kodexu sociálního pracovníka České republiky. V tomto kodexu jsou řešeny různé etické aspekty sociální práce jako takové, sociální pracovník by měl tento kodex znát a jednat podle něj.

Můžeme konstatovat, že je to určitý vzor, jak by měl sociální pracovník ve své práci jednat a zároveň na co by měl brát zřetel, takže se bude toto pravidlo realizovat i u provedených rozhovorů.

V této části práce bude analyzován polostrukturovaný rozhovor, který byl proveden se 3 sociálními pracovníky OSPOD v okrese Teplice, které se specializují na rozvody rodičů a následné péče o děti a byly ochotné se tohoto rozhovoru zúčastnit.

Tabulka 1: Seznam respondentů k rozhovoru

Respondent	Pohlaví	Věk	Délka vykonávané praxe
R1	Žena	38let	5 let
R2	Žena	45 let	20 let
R3	Žena	48 let	11 let

Zdroj: autor práce, 2022(vlastní šetření)

6 NÁPLŇ PRÁCE ORGÁNU V OKRESE TEPLICE

Hlavním cílem OSPOD je nabídnout pomoc znevýhodněným dětem nebo dětem v naléhavé potřebě nebo pomoci dětem v rizikové situaci. Jak již bylo řečeno v teoretické části, rodina je kategorizována do tří kategorií (Matoušek, 2013):

- problematická,
- dysfunkční,
- nefunkční.

Ke každé z těchto rodin mají sociální pracovníci tendenci používat jiný přístup (motivace, rady, sledování, či náprava), ale vždy by na prvním místě měly být potřeby a zájmy dítěte. Nejčastějším důvodem, proč rodina začíná spolupracovat s OSPOD, je právě jeden z těchto aspektů a dítě může být ošetřeno ve výchově např. sledováním dítěte, vytváření bezpečného prostředí pro výchovu, zajištění dostatku potravin pro zdraví, růst, ošacení a hygienu, péče o tělesné a sociální zdraví, péče o rozvoj dítěte a jeho vzdělávání.

OSPOD v okrese Teplice je napříč sociálními pracovníky vykonavatelem mnoha činností. Podle zákona má OSPOD právo orgánům spravedlnosti předkládat návrh na:

- zbavení, zastavení nebo omezení odpovědnosti rodičů;
- předkládá návrh na výkon, obnovu nebo předpis ústavní výchovy;
- podává podnět k předčasnému řízení v případě, že dítě bylo bez pečovatele nebo existuje možnost, že současná pečovatelka není schopna poskytnout dítěti dostatečnou péči.

Další funkcí je:

- být současný pečovatel;
- zpracovat adopci;
- nabízení poradenství budoucím pečovatelům nebo adoptivním rodičům;
- monitorování procesu ochranné výchovy,
- být součástí soudního procesu s mládeží a spolupracovat s věznicemi.

Z výčtu povinností OSPOD je zřejmé, že sociální pracovníci spolupracují s mnoha institucemi, jako jsou soudy, školy, nemocnice a ústavy intuitivní péče.

Jak již bylo zmíněno, klíčovým pracovníkem OSPOD je sociální pracovník, který má odborné kompetence uvedené v zákoně č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Mezi hlavní úkoly sociálních pracovníků OSPOD v okrese Teplice patří:

- Zajistit preventivní opatření – sledovat negativní vlivy na děti a zjišťovat jejich původ.
- Nabízet poradenství – pomáhat rodičům při zjišťování problémů v chování, nabízet poradenství při výchově a vzdělávání i při péči o děti s handicapem.
- Pořádat přednášky a kurzy zaměřené na zjišťování výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, umožnit vhodným lidem adoptovat dítě a nabídnout jim poradenství.
- Pracovník musí být schopen pomoci rodině dostat se po nápravě dítěte do normálu a zajistit možnost návratu napraveného dítěte.
- Chcete-li podniknout kroky na ochranu dětí – předložte návrh k soudu, činite opatření pro nejlepší zájmy a potřeby dítěte.
- Při svěřením dítěte do péče jiných osob než rodičů – pracovníci rozhodují o tom, zda bude dítě svěřeno jiným osobám, zda je dítě v ústavní výchově, rozhodují tak, kdo bude mít dítě v péči.
- Pracovník vede také dokumentaci od rodičů, pokud se rozhodli dát dítě k osvojení do ústavní výchovy. Navíc pečlivě uschovává a vede veškerou dokumentaci ke každému řízenému případu.
- Výkon ústavní a ochranné výchovy – sociální pracovníci působí proti opakujícím se poruchám chování a především proti protiprávnímu jednání, upozorňuje okresní úřad na potřebu pomoci dětem, zejména těm, které odešly z ústavní výchovy s případnou pomocí, které se jim může dostat, pracovník spolupracuje s Úřady práce, nabízí dětem programy, které mohou pomoci jejich úspěšnou realizaci ve společnosti.

- Nabídka sociálně-právní ochrany u cizích rodin – pomoci rodičům získat prostředky na poskytování péče, pomoci dětem dostat je zpět do ČR.
- V případě sociálně-právní ochrany ve specifických případech – činit oznámení o existenci dítěte v rizikovém nebo škodlivém prostředí. Od pracovníků se předpokládá, že budou činit nezbytná opatření k ochraně zdravého růstu a vývoje dítěte.

6.1 Představení rozhovoru

- 1) Paní R. je sociální pracovnice, je vdaná a má 38 let, 2 děti. Získala bakalářský titul v oboru sociální práce. Pracuje na úřadu v okrese Teplice. Před tímto zaměstnáním pracovala 4 roky jako referentka sociálních fondů na Úřadu práce pro ČR v Teplicích. Po ukončení studia změnila zaměstnání, protože ji problematika práce v rámci OSPOD zajímala. Nyní působí jako sociální pracovnice na odboru sociálně-právní ochrany dětí.
- 2) Paní A. je sociální pracovnice, rozvedená a má 45 let, 3 děti. Vystudovala vysokou školu v oboru sociální práce a získala magisterský titul. Má za sebou již téměř dvacetiletou praxi v tomto oboru. Pracuje rovněž v rámci OSPOD Teplice.
- 3) Paní M je sociální pracovnice, rozvedená, 48 let a 1 dospělé dítě. Pracuje na úřadu v okrese Teplice. Vystudovala čtyřletý studijní obor – sociální činnost a má bakalářský titul z oboru sociální práce. V tomto oboru má již jedenáctiletou praxi.

6.2 Etika v kontextu výzkumného nástroje

Během celého rozhovoru byly dodržovány etické aspekty. Paní respondentky souhlasily s použitím diktafonu, který umožnil jednodušeji soustředit se na téma a podpořit

atmosféru s ubezpečením, že jejich odpovědi budou zpracovány pouze pro účely této práce. Po komunikaci za pomoci e-mailu docházelo k postupnému setkávání s jednotlivými respondentkami přímo v kancelářích Magistrátu města Teplic. Byl navázán přátelský vztah, který byl postaven na úzké spolupráci orgánu sociálně-právní ochrany dětí se Základní školou Dubí 2, kde je výzkumník zaměstnán.

Je nutné dodat, že paní R, paní A, a také paní M jsou velmi profesně zaměřené a nemají příznaky únavy nebo nechuti k práci. Tato zjištění jsou tedy velmi relevantní.

6.3 Kódování rozhovoru

Popis kódování dle Hendla – „*kódování nám pomáhá data popsát. Kódy se označují části přepisu rozhovorů či pozorování. V kvalitativním výzkumu je kódování proces analýzy dat, kdy se data rozčleňují na komponenty s daným obsahem (Hendl 2016). Kód je symbol přiřazený k úseku dat tak, že ho klasifikuje nebo kategorizuje. Kódy mají mít relevanci k výzkumným otázkám, konceptům a tématům*“ (Hendl 2016).

Nahrané rozhovory jsem si prvotně přepsala, vytiskla a následně podrobně analyzovala. Tento proces se nazývá otevřené kódování a J. Hendl popisuje otevřené kódování jako“ *Otevřené kódování odhaluje určitá témata. Tato témata jsou nejdříve na nízké úrovni abstrakce. Mají vztah k položeným výzkumným otázkám, k přečtené literatuře, k pojmům používaným účastníky nebo jde o nové myšlenky vznikající, jak výzkumník proniká k textu. Lze kódovat slovo po slovu, podle odstavců, anebo podle celých textů a případů. Problém, položená otázka nebo osobní styl práce určují, která z těchto alternativ se zvolí*“ (Hendl 2016).

Za účelem otevřeného kódování jsem nejprve nashromáždila opakující se jevy a kolem těchto jevů jsem seskupila pojmy, které měly následnou souvislost se získanými informacemi.

Jednotlivé výpovědi respondentů jsem rozdělila do 7 kategorií.

6.4 Kategorie

Kategorie č. 1 : Rozvodové řízení

Všechny tři respondentky uvádějí, že jejich hlavní zaměření v rámci práce OSPOD je řešení rozvodových situací rodin. Druhá z respondentek paní A., uvádí taktéž přídatnou zkušenost z osobního rozvodu a specializaci na řešení problematického chování u dětí 11-15 let. Poslední z respondentek paní M. uvádí mimo rozvodových situací také § 6 zákona 1999 (ochrana dětí, kterým rodiče zemřeli nebo neplní povinnosti z rodičovské odpovědnosti aj.)

Kategorie č. 2: Výlučná péče

První z respondentek paní R. poukazuje na výlučné svěření dítěte jednomu z rodičů, ale zároveň zmiňuje možnou dohodu mezi rodiči, kde by mělo dítě pouze jeden výchovný ústav, jednoho lékaře a vzdálenost mezi rodiči by nebyla tak velká. Dále paní R. zmiňuje kolektivní péči, kdy rodiče nemají oddělené bydlení a žijí např. v jednom domě a starají se o dítě společně. Druhá z respondentek paní A. souhlasí s výlučnou péčí jednoho z rodičů a zároveň zmiňuje funkci sociálních pracovníků během rozvodového řízení. Třetí z respondentek paní M. souhlasí také s praxí svěření dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů.

Kategorie č. 3 Rodičovské spory

První respondentka paní R zmiňuje proces rozvodu jako velmi zdlouhavý a to hlavně z důvodu neschopnosti rodičů se domluvit. Dále zmiňuje úlohu sociálních pracovníka v řízení, která může být pro rodiče velmi nepříjemná. Respondentka paní A. souhlasí s nepříjemností, které během rozvodu vznikají a dále poukazuje na možnosti typu „Terapeutických sezení“, které rodině mohou nabídnout. Účastní se děti s jedním rodičem. Poslední z respondentek paní M. taktéž poukazuje na časté spory během rozvodového řízení a na emocionální a psychický dopad na dítě.

Kategorie č. 4 Cochemova praxe

Všechny tři respondentky uvádějí Cochemovu praxi jako vzájemnou dohodu mezi rodiči v zájmu dítěte. První z respondentek paní R. uvádí, že zažila mnoho rozvodů a má zkušenost, že vzdělanější rodiče znamenají pro dítě složitější rozvod a stres. Druhá respondentka paní A. dále poukazuje na postoj rodičů k celé situaci a úspěšnost aplikace Cochemovské praxe. Poslední respondentka paní M. upozorňuje na nízké zakotvení této praxe v České republice, ale zároveň poukazuje na snahu soudů a mladších soudců ji aplikovat.

Kategorie č. 5 Vzájemná domluva

Respondentka paní R. uvádí nepříjemnost rozvodového řízení jak pro rodiče, tak hlavně pro jejich dítě. Dle jejího názoru je nutné oddělit manželské povinnosti od těch rodičovských a snažit se situaci vyřešit co nejdříve v zájmu dítěte. Paní A. poté uvádí a zdůrazňuje „domluvu“ mezi rodiči za stěžejní bod rozvodu, který má vliv na vše. Bohužel také uvádí situaci, kdy se rodiče předhánějí v tom, kdo je více oblíbený u dítěte. Poslední respondentka paní M. souhlasně klade důraz na vzájemnou dohodu rodičů, který vede prvotně ke spokojenosti dítěte.

Kategorie č. 6 Prevence odebrání dítěte

Respondentka paní R. v další z otázek zmiňuje další obvyklou činnost sociálních pracovníků a to sledování rodin, které mají přidělený monitorovací program. Úloha sociálního pracovníka je zde velmi důležitá, protože sleduje plnění rodičovských povinností a zároveň spolupracují se školou a dětským lékařem. Tímto postupem se snaží o prevenci odebrání dítěte z rodiny. Bohužel prevence není vždy úspěšná a někdy je nutný okamžitý zásah. Paní A. o situaci hovoří jako o velmi nepříjemné. Často se to neobejde bez dětského pláče a slovního napadání ze strany rodičů směrem k vykonavatelům zásahu. Role sociálního pracovníka, ale odebráním dítěte nekončí. Dle paní A. sociální pracovník dochází za dítětem do ústavu a zjišťuje, jak se dítěti daří a zdali rodiče projevují zájem o jeho péči. Paní M. vše doplňuje § 6, kde sledují v rámci vliv sociálně patologických jevů.

Kategorie č. 7 Okamžitá pomoc

Respondentka paní R. uvádí, že „nouzový stav“ znamená být na telefonu 24 hodin denně ve spolupráci s policií, která potřebuje vyslechnout nezletilé dítě bez přítomnosti rodičů. Paní A. dále doplňuje, že takových to případů je bohužel mnoho a většinou pramení z nedostatečné intervence ze strany rodičů, což vede k nedostatkům ve výchově. Poslední z respondentek paní M. „nouzový stav“ nazývá spíše „pohotovostí“, kdy je nutnost 24 hodinového nasazení v součinnosti se soudem a policií.

6.5 Interpretace rozhovorů

1) Kdo jsou Vaši nejčastější klienti ve spojení se sociálně právní ochranou dětí?

Paní R: „Mými klienty jsou rodiny v rozvodové situaci. Rozvodová situace začíná, když se jeden z párů rozhodne pro rozvod. Žádost o rozvod se předává okresnímu soudu, žádost může podat jeden z dvojice nebo společně, pak se nazývá rozvod dohodou. Když už je v rodině dítě, musí dojít k rozhodnutí o rozvodu a rozhodnutí o dětech.“

„Často nás klient kontaktuje ještě před podáním žádosti o rozvod. V pracovní době je každý sociální pracovník k dispozici na oddělení a je připraven pomoci s konkrétními problémy či případy. V případě rozvodu vysvětlí sociální pracovnice klientovi celý proces rozvodu. Důležitou informací pro rodiče jsou možnosti po rozvodu.“

Paní A: „My dvě ve většině případů pracujeme spolu, takže se rovněž specializujeme na rozvodové situace rodičů a problematiku péče o děti v porozvodovém řízení. V mnoha případech k řešeným situacím mohu „přidat“ nebo čerpat ze své vlastní zkušenosti, co by rozvedené osoby. Dále se zabývám i problematickým chováním dětí ve věku 11 – 15 let, kde jsou řešeny jejich delikty, problémy v rodině a ve škole.“

Paní M: „Mými nejčastějšími klienty jsou obecně děti zařazené do § 6 zákona 359/1999 Sb.“ (zejména děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské

odpovědnosti a dále pak děti, u nichž jsme ustanoveni kolizním opatrovníkem.) „ Dále pak spolupracuji s kolegyněmi v oblasti rozvodové problematiky.“

Dílčí shrnutí:

V této otázce jsme se zaměřily na nejčastější klientelu ve spojení se sociálně-právní ochranou dětí. Respondentky uvádějí, že nejčastěji se setkávají s rodinami v rozvodovém řízení. Zjistili jsme, že často dochází ke kontaktování sociálních pracovníků ještě před podáním žádosti o rozvod a nutnost pomoci při řešení konkrétních případů a problémů. Dále se také jedná pomoc v problematice péči o dítě v porozvodovém řízení.

2) Při rozvodových situacích se setkáváte nejčastěji s jakou formou péče?

Paní R: „Nejčastějším způsobem péče je výlučná péče jednoho rodiče, když si druhý rodič vyjasnil alimenty (pokud je potřeba, než přesný čas setkání s dítětem). Další možností je náhradní způsob nebo kolektivní péče o dítě. Tyto dvě alternativy by měly vycházet z dohody obou rodičů (není to však podmínkou), pro dítě by měl zůstat jeden výchovný ústav, jeden lékař a vzdálenost mezi bydlištěm rodičů by neměla být příliš velká. Kolektivní péče přichází na mysl, když se rodiče dohodnou, že nebudou mít oddělené bydlení. Zůstávají spolu žít např. v jednom domě, tak se mohou starat společně.“

Paní A: „Ano, ještě tedy dodám, že na žádost klienta je k dispozici sociální pracovnice, která pomůže s podáním písemné žádosti k okresnímu soudu. Žádost podá klient samostatně. V průběhu soudního řízení je každému dítěti přidělen sociální pracovník, takže nemůže dojít ke střetu zájmů. Sociální pracovníci tedy přiděluje OSPOD. Ke každému soudu je přidělen sociální pracovník, takže i první pokusy o nastavení pravidel pro setkání jsou za přítomnosti sociálního pracovníka.“

Paní M: „Souhlasím, že nejčastější formou péče je výhradní péče jednoho z rodičů a jak již zmínila kolegyně je zde možnost přítomnosti sociálního pracovníka, který zde může sehrát významnou roli v nepříjemných situacích, které během rozvodu mohou nastat.“

Dílčí shrnutí:

Nejčastější forma péče o dítě je zde uváděná výlučná péče jednoho rodiče nebo také kolektivní péče. Vše, ale musí vycházet z dohody obou rodičů. Respondentky také zmiňují důležitost sociálního pracovníka v průběhu rozvodového řízení, který může sehrát významnou roli v nepříjemných situacích.

3) *Setkáváte se často s nepříjemnostmi v této situaci?*

Paní R: „Proces rozvodu může trvat dlouho, což je velmi intenzivní hlavně v citové oblasti pro oba rodiče. Zda se rodiče neshodnou na výchově, rozvodový proces může být dlouhodobý, což se, ano, stává velice často, dalo by se říci tak ve 45 % případů.“

„Nepříjemnosti nastupují i v okamžiku, kdy při podání žádosti je sociální pracovník požádán, aby provedl šetření v rodině a v prostředí, kde je dítě vychováváno. Sociální pracovník je zaměřen na zhodnocení místa bydlení;

- o možnosti hygieny, vhodnosti k bydlení;
- pokud má dítě vlastní postel a místo na hraní nebo učení.

„Při šetření sociální pracovnice vyslyší oba rodiče zvlášť, při rozhovoru se zjišťují sociální a rodinné aspekty:“

- Především kdo má zajištěnou péči o dítě nebo děti, včetně přípravy do školy a spolupráci se školou.
- Kdo zajišťuje domácí práce jako žehlení, nákupy, úklid atd.
- Kdo z rodičů tráví volný čas s dětmi a jak.
- Jak je zajištěna péče o nemocné dítě, kdo jde s dítětem k lékaři.
- Jaká je pracovní doba obou rodičů.
- Jaká je finanční situace rodiny.
- Jakou metodu používají rodiče při výchově.
- Zda oba rodiče dosáhli dohody o péči dítěte po rozvodu.
- Zda dítě ví o rozvodu.
- Jaké jsou vztahy mezi dítětem a rodiči.

- Zda dítě preferuje jakékoli prostředí (s matkou, s otcem nebo alternativní).“

„Sociálka po vyšetření předá písemné zdůvodnění. V písemném zdůvodnění nabízí sociální pracovník ideální řešení, které je založeno na šetření. Sociální pracovnice je v procesu, kde zajišťuje nejlepší zájem dětí.“

Paní A: „Nepříjemnosti jsou docela časté, o to je více nepříjemný prožitek pro děti, čím mladší, tím je to horší. V této souvislosti naše pracoviště pořádá něco jako terapeutická sezení ve spolupráci s dětskými psychology, zřízená na základě Sociálních fondů EU v rámci grantových programů. Skupina či skupiny jsou realizovány od roku 2015, a mohu říci, že velice úspěšně.“

„Skupina pomáhá normalizovat zážitky. Účastníci jako zpětnou vazbu identifikují přínos vedení skupin v tom, že jim napomohla normalizovat zkušenosti související s rozvodem, zkušenosti dětí pocházejících touto situací. Hlavními účastníky jsou děti s jedním z rodičů (tedy toho, kterému bylo dítě či děti přiděleny), nebo i děti od 15 roků samotné, kde si mezi sebou sdělují nepříjemné zážitky, jako nepříjemné hádky rodičů a další.“

Paní M: „Jak již bylo zmíněno, ano, jedná se o složité rodičovské spory, kde v důsledku jde o velmi negativní dopad na dítě. Rodiče dost často ventilují své emoce, problémy, vzájemné výčitky a dokonce i fyzické násilí před dětmi. Negativní vliv na psychický a emocionální vývoj dítěte je obrovský. Sociální pracovník je zde pak klíčový.“

Dílčí shrnutí:

Nepříjemných situací během rozvodového řízení bývá velmi mnoho. Respondentky často zmiňují rodičovské spory s velkým negativním dopadem na děti. Velmi nepříjemné situace nastávají v době, kdy sociální pracovník je požádán provést šetření v rodině a prostředí, kde je dítě vychovááno. Proto je velmi důležitá spolupráce s dětskými psychology.

4) Jak to vidíte s Cochemovou praxí v České republice?

Paní R: „Cochemova praxe (nebo Cochemský model) je modelem i mezioborová spolupráce profesí zapojených do rodičovského konfliktu, a vlastně řeší, porozvodou péči o dítě.“

„Má svůj původ v Německu a pomalu dostává svůj prostor i v České republice. Cochemská praxe je založena na předpokladu, že děti rozvádějících se rodičů nechtějí ztratit ani jednoho z rodičů. Především však při rozvodu je na prvním místě právo dětí.“

„Cochemská praxe preferuje způsob domluvy mezi rodiči, pokud se nedohodnou, jsou doporučení do poradny. Zda se ani po návštěvě poradny neshodnou, soud je přidělí soudnímu znalci, který řeší tento proces. Zažila jsem mnoho rozvodů. Mám zkušenost, že vzdělanější rodiče znamenají pro dítě složitější rozvod a větší stres. Rodiče zaplatí drahé právníky, kteří jen zkomplikují rodinné problémy.“

Paní A: „Je to o psychologii, o daném okamžiku a situaci v rámci rozvodu. Dle mého názoru se tento přístup k ní odvíjí od postojů rodičů, a pokud tyto postoje a vztahy jsou negativní, nelze zde hovořit o úspěšné aplikaci této praxe. Bohužel v mnoha případech zde pocity a reakce dětí nejsou na prvním místě. V mnoha případech jsou děti něco jako „rukojmí“ rodičů, bohužel.“

Paní M: „Cochemská teorie v České republice ještě není tak zakotvena, ale soudy snaží, především mladší soudci mají na teorii zájem. Řekla bych, že se praktikuje tak na půl. Velký problém můžeme vidět v domluvě rodičů, kdy dost často toho nejsou bohužel schopni.“

Dílčí shrnutí:

Cochemská teorie preferuje způsob domluvy mezi rodiči. Dle respondentek není v České republice zcela zakotvena, ale snaha soudů zde je. Důležitý je celkový postoj rodičů k celému řízení a snaha o co nejrychlejší vyřízení s minimálním dopadem na dítě. Velký problém může nastat u vzdělanějších a movitějších rodičů, kteří si platí drahé právníky a komplikují rodinné problémy.

5) Kdy považujete Vaši práci v těchto situacích za úspěšnou?

Paní R: „Sociální práce s rodinou při rozvodu může být úspěšná právě tehdy, když rodiče pochopí, že rozvod je nepříjemný nejen pro ně, ale i pro děti. Děti si rodiče vybrat nemohou a jen čekají, jakou budoucnost jim rodiče připraví. Rodiče musí oddělit své manželské povinnosti od rodičovských a musí si uvědomit, že budou rodiči na celý život. Když rodiče dosáhnou tohoto bodu, rozvod je rychlejší a méně stresující.“

Paní A: „Dle mého názoru, a pro mě osobně je velkým úspěchem, pokud se vše obejde bez hádek, breku, křiku, vulgarismů, a to nejen na adresy rozvádějících se rodičů, ale někdy i na adresy dětí. Domluva a řešení celé situace v klidu a s rozumem je základ, který má vliv na všechno. Maximálním úspěchem je pak samozřejmě dosažení spokojenosti dětí v rámci možností, nejlépe, pokud se každý z rodičů doslova „předhání“ v tom, co nabídnout a poskytnou svému potomkovi či potomkům, aby byl za nejhodnějšího rodiče.“

Paní M: „Když se rodiče dohodnou a vše probíhá v klidu. Věřím, že to jde a je to v zájmu všech. Když je vše dohodnuto ke spokojenosti dítěte. Pro dítě je důležité vědět, že je milováno oběma rodiči, ať už ten spor je jakkoliv velký. Čím je rozvod rychlejší tím lépe.“

Dílčí shrnutí:

Práci sociálních pracovníků během rozvodového řízení můžeme považovat za úspěšnou tehdy, když vše probíhá v klidu a rodiče se dohodnou. Je důležité, aby si rodiče uvědomili, jaké mají povinnosti vůči dítěti a oddělili je tak od povinností manželských. Pro dítě je velmi důležité vědět, že je milováno oběma rodiči. Tím se může celý proces urychlit a zkrátit.

6) Co v rámci Vaší práce znamená monitorování rodiny?

Paní R: „Další obvyklou činností sociálního pracovníka je sledování rodin, které mají přidělený monitorovací program. To znamená, že nějaké problémy už v rodině byly.“

„Hlavním úkolem OSPOD je vytvořit pro dítě ideální podmínky pro kvalitní rozvoj, proto by dítě nemělo být odebráno z rodiny nebo aby byl návrat dítěte do rodiny možný.“

„Sociální pracovník často navštěvuje rodinu, vede rodiče k rovné rodičovské odpovědnosti, sleduje domácnost – jestli mají děti dost jídla, jestli mají kde dělat úkoly. Sociální pracovnice je také v kontaktu se školou, dětským lékařem a nabízí rodičům rady v sociálních otázkách, např. jak získat sociální fondy, kde najít volnočasové aktivity pro děti. Jde o to si přiměřeně rozvrhnout, jak často a jak dlouho musí sociální pracovník nabízet písemné zdůvodnění rodiny v rámci monitorovacího programu. Zdůvodnění je často předáváno každé 3 měsíce.“

„... V případě, že se zpráva jeví jako pravdivá a sociální pracovník usoudí, že situace je pro dítě riziková, je klíčové rychle reagovat a kontaktovat další orgány spolupracující při sociálně-právní ochraně dětí. Sociální pracovnice podá žádost o okamžitý zásah. Soud musí rozhodnout do 24 hodin (v naléhavých případech) nebo 7 dnů (v případech, kdy riziková situace neohrožuje dítě na životě).“

Paní A: „Ano, a v dalším případě, pokud soud rozhodne o okamžitém výkonu, toto rozhodnutí je třeba učinit okamžitě. Několikrát jsem byla svědkem okamžitého výkonu. Je to trochu drastická situace. Vzhledem k atmosféře v této situaci se neobejdete bez dětského pláče, hysterických scén rodičů a vulgarismů rodičů na adresu sociálních pracovníků nebo jejich partnerů. Pracovníci soudu přidělení ke každému případu musí dítě odebrat ve spolupráci policie a sociálního pracovníka OSPOD. Dítě je odvezeno se základními osobními věcmi k lékaři, aby zhodnotil stav dítěte, a poté je dítě převezeno do diagnostické ordinace. Později, po několika dnech, jde dítě do ústavní péče. Sociální pracovní OSPOD je v procesu přidělen jako konfliktní pracovník – jako takový „most“ mezi rodiči.“

„Jakmile je dítě umístěno do ústavní péče, sociální pracovnice dítě navštěvuje každých 6 měsíců a zjišťuje, jak se dítěti daří a zda mají rodiče zájem a starají se o ně.“

Paní M: „Ano, u dětí v § 6 sledujeme vývoj dítěte v kontextu sociálně patologických jevů, které by na něj mohly působit. Jak se rodiče o ně starají, zabezpečují základní potřeby pro zdravý vývoj dítěte (primární výživa, péče o zdraví, vzdělání, výchova, ale

také finanční situace v rodině, bytové podmínky.) Snažíme se o prevenci odebrání dítěte z rodiny.“

Dílčí shrnutí:

Monitorování rodiny nastává v případě, kdy už určité problémy v rodině byly zaznamenány. Role sociálního pracovníka pak spočívá ve sledování rodiny a vedení pravidelných návštěv. Pracovník sleduje především prostředí, ve které dítě žije, péči o dítě, stravování a oblékání, návštěvy lékaře a školní docházka. Pokud sociální pracovník usoudí, že dochází k zanedbávání dítěte a situace je riziková, může být dítě z rodiny odebráno a umístěno do ústavní péče. Důležitá je snaha o prevenci odebrání dítěte.

7) *Existuje ve Vaší práci něco také jako „nouzový stav“?*

Paní R: „Ano, někdy bohužel velice často. Konkrétně tedy v této práci nouzový stav znamená, že sociální pracovník musí mít u sebe funkční mobilní telefon, 24h denně a být nonstop k dispozici. Většinou k tomuto stavu dochází v souvislosti s policií, která žádá o součinnost, pokud se jedná o dítě nebo mladistvého, které je třeba vyslechnout bez přítomnosti rodičů, nebo pokud v noci dochází v nějaké rodině k násilí a je potřeba zajistit bezpečí dítěte.“

Paní A: „Ano těch nouzových stavů se najde, myslím, více než dost. V mém případě a pro mě samotnou, v oblasti rozvodových řízení a dětí, kolegyně již zmínila, já mohu uvést příklady s umístováním dětí do diagnostických ústavů, což je pro mě vždy nouzový stav o to více, když (pominu-li faktory, které souvisejí s dědičnými aspekty a jejich vlivu na chování dětí) je problematické dítě jistou vizitkou rodičů, se špatným rodinným zázemím, a hlavně nedostatky, co se týká vztahů, rodinné komunikace, nulové nastavování pravidel, emoční strádání a další. Tyto děti bychom mohli charakterizovat jako poškozené v citové oblasti, se sníženou schopností řešit problémy, mít odpovědnost za své činy, s absencí pravidel a norem, s nízkou odolností při zátěži, s velmi impulzivním chováním, s agresivním chováním, bezcitností, zkrátka to, co je patrné u jejich rodičů.“

Paní M: „Ano, jen bych to nenazvala „nouzovým stavem“, ale pohotovost, kterou vykonávají všichni pracovníci OSPOD. Pravidelně se střídáme po týdnu, kdy sloužíme 24 hodin a v této době jsme napojeni na soudce a policii. Jedná se o akutní případy, kdy je nutné zajistit ohrožené dítě.

Dílčí shrnutí:

Nouzový stav pro sociální pracovníky v rámci sociálně právní ochrany dětí znamená být 24 hodin denně k zastížení na mobilním telefonu. Dochází k součinnosti s policií, která potřebuje zajistit bezpečí pro dítě v krizových situacích nebo vyslechnout nezletilé dítě bez přítomnosti rodičů. Většinou se jedná o děti se špatným rodinným zázemím, kde dochází k emočnímu strádání a obtížné komunikaci. Jedná se o akutní případy s nutností zajistit dítě.

7 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

1) Je současný stav kompetencí sociálních pracovníků dostatečný?

Podle rozhovoru se všemi respondentkami je patrné, že jejich přehled, zkušenost, odborná způsobilost, získané odborné vzdělání a přístup svědčí o tom, že jde o kvalifikované pracovníce, které svoji práci získávají své osobní naplnění, jelikož tuto pozici považují za své poslání, a taktéž k ní přistupují. Zkrátka je nutné v této práci mít přístup takový, aby byl k maximálnímu užítku dětí a jejich rodin, aby děti strádaly co nejméně v situacích, do kterých byly nevědomky vtaženy. Všeobecně lze říci, že na základě informací vypracovaných v teoretické části není možné říci, že kompetence a kvalifikace sociálních pracovníků v České republice je na nízké úrovni, jelikož se jedná o profesi, která musí být kombinována souhrou znalostí, přístupem, ale také empatií a lidskostí vzhledem k řešeným situacím.

Podle Mlčáka (2005) pojetí kompetence sociálních pracovníků vychází většinou z popisu pracovních činností nebo způsobu pracovního chování. V sociální práci zatím chybí metody a postupy jak měřit nebo například standardizovat pracovní výkon (Elichová, 2017). Můžeme zde zmínit, že vymezení kompetencí v sociální práci je obtížné, protože neexistuje všeobecně platná taxonomie profesionálních kompetencí. Důvodem může být složitá problematika, která je v součinnosti s měnící se rolí a činností sociálního pracovníka s ohledem na vývoj společenských systémů v různých zemích (Matoušek, 2013).

1) Mají sociální pracovníci v daném zařízení možnost se více realizovat?

Na základě rozhovoru s respondentkami je patrné, že v každodenním životě dochází pro děti k nechtěným situacím, kdy je třeba zásahu, ať už „drastičtějšího“, jak sami označily,

a to při náhlém výkonu v souvislosti s odebráním dítěte za přítomnosti policie a pracovníků soudu, nebo umírněnější aktivity v podobě monitoringu domácího prostředí a péče o dítě či děti po rozvodu rodičů, kdy je například sledováno prostředí pro učení, hraní, seberealizaci, zkrátka pro zdravý vývoj dítěte. V tom lze spatřit tu realizaci a pocit přínosu v této práci, kdy to z počátku pro dítě nemusí vypadat, že druhá strana mu chce pomoci, ale postupem času a v rámci srovnání a vyřešení komplikované situace jsou zde potom reakce ze strany dětí, které jsou optimistické, pozitivní a naplňují tak dobrý pocit z vykonané práce.

Výkon pomáhajících profesí bývá často spojen s problémy, obtíži a zklamáním. Tyto služby vyžadují určité osobnostní předpoklady, vzdělání a někdy nutnost přinášet oběti (Jankovský, 2003). Ale také ryzost charakteru a mravní čistotu či vědomí odpovědnosti vůči vyššímu mravnímu řádu (Halík, 1993).

2) Jak sociální pracovníci vidí své možnosti ve vztahu ovlivnit např. různé postupy řešení v rámci sociálně-právních motivů ve své praxi?

Jelikož tato práce a profese obnáší postup dle zákonů, předpisů a norem, není možné řešit často vlastní iniciativu. Je spíše na sociálním pracovníkovi a na jeho osobnosti a chování, jak se k jednotlivým případům staví. Zde je vhodné uvítat vstřícnosti vůči dětem, které prožívají těžkou životní situaci právě při rozvodu svých rodičů, kdy v mnoha případech trpí citově, je tedy nutné prokazovat více porozumění a lidskosti. Toto v předpisech a dalších pokynech může být napsáno, doporučeno, ne však každý v této profesi se tímto řídí, i když je nutné zachovat profesionálnost, je nutné projevit lidskost a nemít jen „punc“ úřední osoby, která „zasahuje“ do rodinného života co by cizí člověk a účastní se, ať chce, nebo nechce nepříjemných situací.

Zde se můžeme zmínit o tzv. měkkých dovednostech, které podle autorů Muhleisena a Oberhubera (2008) znamenají osobní, sociální a metodické kompetence. Jsou to schopnosti, které máme ve vztahu k sobě, ostatním a samozřejmě k metodám práce. Například osobní kompetence lze chápat jako schopnosti jednat s druhými lidmi,

v každém z nás dochází k individuální souhře veškerých dovedností a potom záleží na situaci, jaké kvality si žádá (Elichová, 2017).

„Schopnost zvládat emoce druhých lidí je jádrem umění vytvářet si dobré mezilidské vztahy s klienty. Aby sociální pracovníci byli schopni šetrně nakládat s city druhých lidí, musí v sobě rozvinout především dvě emoční dovednosti – sebeovládání a empatii. Jsou to právě tyto schopnosti, jež nám umožňují konstruktivně jednat s lidmi“. (Goleman, 2011)

3) Co sociální pracovníky motivuje k výkonu jejich práce?

Dá se říci, že odpověď na tuto otázku již byla zodpovězena ve více podobách, ale byla, a to, že hlavní motivací a tím hnacím motorem je právě spokojené a zaopatřené dítě v různých věkových kategoriích, a to za každé situace, která zpočátku vypadá neřešitelná a velice „destruktivní“ pro život a další osobní realizaci. Spokojenost dětí je tedy na prvním místě, v rámci možností a ve vztahu k řešené situaci.

Pokud si sociální pracovník vede dobře a cítí, že přispívá k všeobecnému pořádku, rozvoji koordinace a harmonie, daří se mu dělat hezké věci. Vyjadřuje tím pocit přináležitosti k okolí a pocit vlastní jedinečnosti. Šíří kolem sebe porozumění jednoho člověka k druhému a navíc dobrá práce sociálního pracovníka se projevuje rozvíjením všeobecné citlivosti pro situaci a náladu a vytvářením sítě účastníků celého dění (Úlehla, 2009).

4) Myslíte si, že provázanost spolupráce orgánů sociálně-právní ochrany a rodiny je efektivní?

Podle odpovědí respondentek je jisté, že zde hrají velkou roli zkušenosti, také lidský přístup k danému případu a jeho řešení. Určitě musí být kladen důraz na profesionální

provázanost všech zainteresovaných stran, s minimálním negativním vedlejším efektem na děti a jejich životní prostředí, růst a vývoj, fyzický i psychický. Pokud dochází ke krizovým situacím je nutná empatie a hlavně zachování klidu, bez jakýchkoliv zbytečných neprofesionálních emocí vzhledem k situaci, a dohlédnout na to, aby to žádným způsobem, pokud k něčemu takovému dochází, nemělo negativní vliv na děti.

Aby spolupráce orgánů sociálně-právní ochrany a rodiny bylo efektivní, je nutné, aby pracovník, který rodině pomáhá řešit praktické a existenční obtíže neztrácel ze zřetele její autonomii a odpovědnost. Cílem práce je posilování kompetence rodiny řešit vlastní potíže. Pracovník je takový dočasný spojenec rodiny a vše co vykoná, by mělo směřovat ke stavu, kdy ho rodina nebude potřebovat (Matoušek, 2013).

7.1 Současná problematika v sociálně-právní ochraně dětí v ČR

Česká republika ratifikovala převážnou většinu mezinárodních úmluv na ochranu lidských práv a práv dítěte. I když je situace celkově přiměřená, stále dochází k četným porušování práv dětí. Diskriminace dětí, zejména romských nebo postižených dětí, přetrvává a v některých případech se dokonce zhoršuje.

Hlavní problémy, se kterými se děti v České republice potýkají:

a) Diskriminace:

Národnostní menšiny a především romské obyvatelstvo jsou již léta obětí krajně pravicového politického diskurzu, demonstrací a zločinů z nenávisti. V četných zprávách Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI) vyjádřila své znepokojení nad narůstajícím počtem násilných činů proti romským rodinám, jako jsou požáry domů nebo útoky.

Navzdory rozsudku Evropského soudu pro lidská práva, který konstatoval, že dochází k diskriminaci romských dětí s ohledem na právo na vzdělání, se nezdá, že by se situace zlepšovala. To se odráží v míře zapsání do běžných škol, která zůstává nízká, protože tyto děti jsou umísťovány převážně do škol pro mentálně postižené (80 % dětí v těchto zařízeních jsou Romové).

b) Děti s postižením:

Ještě před rokem 1989, za komunistického režimu, byli (tělesně a duševně) postižení lidé obětí diskriminace, umísťováni do „pečovatelských“ center v okrajových oblastech a zcela odříznuti od zbytku populace.

Od konce tohoto režimu se v tomto ohledu mnoho nezměnilo a handicapovaní lidé včetně dětí jsou společností značně opomíjeni. Problematický je systém sociálních dávek. Dávky jsou vypláceny rodinám podle stupně postižení dítěte a jeho zdravotního stavu. To však silně povzbuzuje některé rodiče k tomu, setrvat v tomto stavu a nevěnovat další péči o své dítě více v tom smyslu, aby bylo dosaženo pokroku a zlepšení do budoucna.

c) Zneužívání:

V dětských domovech a v ústavech veřejné péče jsou tělesné tresty zakázány. Je však znepokojivé, že česká legislativa použití tohoto druhu násilí ani v rodině nezakazuje ani nesankcionuje.

Je znepokojivé, že většina populace široce přijímá, že tělesné tresty mohou být pro děti výchovným nástrojem. Je nezbytně nutné, aby tento stát zavedl osvětové programy, aby podpořil používání jiných vzdělávacích metod, které jsou pro děti méně škodlivé.

d) Sexuálního zneužívání:

Podle oficiálních údajů se 1 ze 3 dívek a 1 ze 7 chlapců stane obětí sexuálního zneužívání. V polovině případů je útočníkem rodinný příslušník (otec, nevlastní otec). Česká republika se samozřejmě tvrdě staví proti vykořisťování a sexuálnímu zneužívání páchanému na nezletilých, za něž je přísný trestní postih.

Stále je však třeba usilovat o poskytování informací malým dětem a psychologickou podporu obětem. Stát musí také přijmout opatření na ochranu dětí před sexuálním vykořisťováním na internetu.

e) Obchodování s dětmi a prostituce:

I přes snahu České republiky zůstává jednou z evropských zemí s nejvyšší mírou pedofilie v tom, že je místem původu, tranzitu nebo cílem obchodování s dětmi pro obchod se sexem.

Mladé dívky jsou tímto děsivým problémem postiženy nejvíce. Často je přitahují falešné nabídky zaměstnání jako servírky nebo tanečnice. Absence systému osobních a důvěrných stížností neumožňuje dětem, které jsou oběťmi sítí organizovaného zločinu, svěřit se policii nebo sociálním službám s naprostou důvěrou. Ocitnou se tedy mnohdy sami a ohroženi.

f) Zdraví:

Zdravotní péče o české děti je hrazena ze systému sociálního zabezpečení, s výjimkou některých nepovinných očkování. U dětí cizích státních příslušníků je však situace velmi odlišná. Jsou vyloučeni ze systému sociálního zabezpečení a musí být registrováni pro soukromou zdravotní péči, kde jsou náklady mnohem vyšší. Tyto soukromé pojišťovny ne vždy přijímají osoby trpící vážnými nemocemi. Děti cizinců jako takové nemají vždy přístup ke zdravotní péči a službám.

g) Teenageři:

Česká republika má vysokou míru těhotenství a potratů mladistvých, je třeba zlepšit osvětu nebo alespoň povědomí o metodách antikoncepce. Existuje také ještě méně podpůrných programů pro dospívající matky a jejich dítě.

Dále stát přijal řadu opatření týkajících se zdraví mladistvých, zejména Akční plán prevence nehod (2007–2017), který dále pokračuje. Sebevražda je však stále druhou nejčastější příčinou úmrtí mezi 15 - 19letými jedinci.

A konečně, navzdory zákazu prodeje alkoholu a tabáku osobám mladším 18 let spotřeba těchto škodlivých produktů neustále roste. Věk pravidelné konzumace je stále nižší a postihuje děti do 10 let.

h) Opuštění dítěte:

Od roku 2005 bylo kolem nemocnic instalováno více než 50 „baby boxů“ pro příjem opuštěných dětí. Jedná se o bezpečnostní schránku, ve kterých může jeden z rodičů ponechat své dítě v naprosté anonymitě.

Toto opatření samozřejmě umožňuje zachránit životy těchto kojenců, protože jsou okamžitě převzaty do péče, ale zároveň je tím porušena Mezinárodní úmluva o právech dítěte (články 6, 7, 8, 9 a 19).

Podle Výboru pro práva dítěte by orgány veřejné moci jako takové měly řešit základní příčiny, které vedou k opuštění dítěte, včetně zajištění struktur plánovaného rodičovství, sociální podpory pro nechtěná těhotenství a prevence vysoce rizikových těhotenství.

ch) Děti odloučené od rodičů:

Je znepokojivé, že počet dětí umístěných v ústavech je velmi vysoký a je mezi nimi také vysoký podíl romských dětí. Hlavním důvodem umístění dětí do péče je často nízký příjem rodiny nebo její bytové podmínky, přičemž toto opatření by mělo být přijímáno jako poslední možnost a v zájmu dítěte.

Z tohoto důvodu se Česká republika v roce 2012 zavázala omezit umístování dětí do ústavů a zvýšit jejich umístování do dětských domovů a zároveň vyvinout úsilí o udržení vazeb mezi rodiči a dětmi tam, kde je to možné a možné v zájmu dítěte.

i) Děti migrantů:

V boji proti dětem bez státní příslušnosti přijala Česká republika opatření k nabytí občanství narozením. Nicméně žádosti o občanství pro nezletilé

osoby bez státní příslušnosti trvají dlouho. Během tohoto procesu zůstávají tyto děti nechráněné a zranitelné.

Legislativa o pobytu cizinců napomohla v roce 2010 osobám, kterým byl v ČR udělen azyl nebo doplňková ochrana, ke sloučení s rodinou. Stát navíc poskytuje finanční pomoc chudým a ohroženým rodinám. Zdá se však, že to nestačí k tomu, aby bylo možné těmto rodinám nabídnout jakoukoli skutečnou podporu.

S ohledem na izolované nezletilé migranty je vytvoření specializovaného centra péče pro tyto děti vítaným vývojem. Nicméně zadržování žadatelů o azyl i jejich dětí je stále důvodem k obavám.

j) Systém juvenilní justice:

V České republice existují zvláštní soudy pro nezletilé po celé zemi. V rámci těchto zvláštních jurisdikcí však soudci nezískali speciální a nezbytné školení pro řešení případů týkajících se dětí, které jsou v rozporu se zákonem.

Děti do 15 let nejsou považovány za trestně odpovědné. Mohou však být umístěni v institucích před a během soudního řízení.

Děti ve věku 15–18 let jsou často umístěny do vazby, přičemž toto opatření by mělo být až v krajním případě. Kromě toho záchytná střediska často nejsou oddělená od záchytných středisek pro dospělé nebo vhodná pro děti (EK, 2018).

8 DISKUZE

Výše uvedený text představil práci pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí, konkrétně v rámci OSPOD v okrese Teplice. Zaměřil se na jeden z hlavních problémů, a to je sociálně-právní ochrana dětí při rozvodu a po rozvodu rodičů. Pro zjišťování informací jsem zvolila kvalitativní rozhovor, při kterém jsem kladla otázky třem sociálním pracovnícím. Rozhovor jsem si zvolila z důvodu navázání důvěrnějšího vztahu s respondentkami k získání hodnotných informací, ke společnému zamýšlení o problematice rozvodových řízení, postavení dětí v této nelehké situaci, traumatické dopady na dětské duše, ale také osobní zkušenosti. Během hovoru mě napadaly myšlenky jak rozvodový proces urychlit, čím dosáhnout lepší domluvy a komunikace mezi rodiči, jakými prostředky snížit stres působící na děti během procesu a jak velký prostor by měl být dán dětem u soudu k vyjádření toho, co chtějí ony a jak nahlíží na to co se kolem nich děje. Jak důležitou a hlubokou roli může sehrát působení sociálního pracovníka. Ale také, proč k rozvodům dochází, kde a kdy nastane ten zlom a dva lidé nevidí jinou cestu než odloučení. Jaké jsou nejčastější příčiny a jaká je četnost rozvodů v České republice v porovnání s evropskými státy.

Tematickým okruhem se stává i sám pracovník, a to nejen z hlediska vzdělávání, ale i z hlediska sociální interakce. Prostředí, které je přelomové pro vývoj dítěte a závisí nejen na učiteli, žákovi, ale i na společnosti jako takové, jakou pozici zaujímá. Mnohem vyšší míru psychosociálních problémů mají dětské klienti sociálně-právní ochrany, pocházejí však také z rizikového prostředí. Rizikové a ochranné účinky zahrnují genetické faktory; fyzické trauma; opuštění psychosociální zkušenosti; zkušenosti „v péči“ a zkušenosti po opuštění péče.

Při uplatnění práce musí mít sociální pracovníci mnoho znalostí a dovedností na jedné straně a na druhé straně praktikovat promyšlené etické chování. Musí být připraveni na řízení procesů, rozpoznávání problémů, používání použitelných nástrojů a technik, zvládání konfliktů, hodnocení výsledků a nakonec poskytování zpětné vazby.

Práce OSPOD je velmi různorodá a zajímavá, nejedná se o stereotypní práci, každý případ je jiný a vyžaduje specifický přístup. Je to ale těžká práce, sociální pracovník nemá volné

místo ani rok a je náročná po emoční stránce. Osobnost sociálního pracovníka je zásadní a je důležité, aby byla dobrá formální stránka a emoční stránka v rovnováze. Sociálně-právní ochrana dětí jako součást systému péče o ohrožené děti prochází výše popsanou transformací, která není jednorázová, ale dlouhodobý proces.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývala sociálně-právní ochranou dětí v rámci OSPOD (orgánů sociálně-právní ochrany dětí). V teoretické části byly vymezeny hlavní pojmy, historický vývoj sociální práce, legislativa, práva a povinnosti, práce, kompetence a přístup ze strany sociálních pracovníků.

Praktická část se zaměřila na kvalitativní výzkum, a to se zaměřením na práci a schopnost řešit obtížné situace ze strany sociálních pracovníků. Konkrétně byl proveden polostrukturovaný rozhovor se třemi sociálními pracovníci v rámci OSPOD v okrese Teplice. Na základě tohoto rozhovoru bylo získáno přesvědčení, že sociální pracovníci musí řešit nelehké situace v souvislosti s dětmi, kdy je v první řadě na místě působení minimálních negativních vlivů na děti při výkonu práce.

Sociální pracovníci podporují jednotlivce a jejich rodiny v těžkých časech a zajišťují, aby zranitelní lidé, včetně dětí a dospělých, byli chráněni před újmou. Jejich úlohou je pomáhat zlepšovat výsledky v životech lidí. Udržují profesionální vztahy a působí jako průvodci a obhájci. Někdy potřebují použít svůj profesionální úsudek k přijetí těžkých rozhodnutí, která nemusí být vždy dobře přijata těmi, kterým se snaží pomoci.

Sociální pracovníci působí v různých prostředích v rámci své profese, spolu s příslušnými právními postupy a předpisy, kdy podporují jednotlivce, rodiny a skupiny v rámci komunity. Jejich působnost je pestrá, mohou pracovat v domácnostech nebo školách, nemocnicích nebo v prostorách jiného veřejného sektoru a dobrovolných organizací.

Mnohdy jde o náročnou roli, které se dostává i velké pozornosti médií, což může být negativní ve vztahu k případu. Kvalifikovaní odborníci v sociální práci úzce spolupracují i s dalšími odborníky ve zdravotnictví, sociální péči a orgány výkonnými v trestním řízení.

Sociální pracovníci mohou pracovat ve statutární i nestatutární roli. Ve statutární pozici je úlohou dodržovat zákony, které existují na ochranu zranitelných klientů, se kterými pracují. Sociální pracovníci mají povinnost dodržovat legislativu a mají pravomoc ji vymáhat.

Úkoly obvykle zahrnují: vedení rozhovorů s jednotlivci a rodinami za účelem posouzení jejich situace, provádění a sepisování hodnocení (někdy ve spolupráci s jinými odborníky), které splňují stanovené standardy a časové plány, poskytování informací a podpory, organizování a správa balíčků podpory, které lidem umožní vést co nejúplnější život, doporučování a někdy i rozhodování o nejlepším postupu pro konkrétní osobu nebo rodinu, styk s jinými agenturami a poskytování doporučení, účast na multidisciplinárních týmech a setkáních týkajících se například ochrany dětí nebo duševního zdraví, vedení přesných záznamů a příprava zpráv pro právní kroky, svědectví u soudu, účast na školeních, supervizích a týmových poradách.

Povaha praxe sociální práce může být jak emocionálně obohacující, tak náročná. Pracovní podmínky jsou často nedostatečně zajištěné a velké množství případů je běžné.

Všichni sociální pracovníci mají nárok na pravidelná supervizní sezení se zkušenějším pracovníkem nebo manažerem, což umožňuje sociálnímu pracovníkovi prodiskutovat případy, na kterých pracují, a získat podporu. Cestování v rámci pracovního dne je časté a být k dispozici i v noci je občasné. Zkrátka práce sociálního pracovníka souvisí nejen s profesionálním přístupem, ale také s přístupem lidským ve stylu jejich jednání.

Cílem práce je objasnění kompetencí a pracovních postupů sociálních pracovníků, které jsou zaměřené na rozvodového řízení a po rozvodovou péči.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů:

- ELICHOVÁ, M. *Sociální práce*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s. 2017. ISBN 978-80-271-0080-4
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s. 2016. ISBN 978-80-247-5326-3
- JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6
- KODYMOVÁ, P. *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2013. ISBN 978-80-2462256-9
- MATOUŠEK, O. KOLÁČKOVÁ, J. a KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0
- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2
- MATOUŠEK, O. a KOL. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7
- MATOUŠEK, O. a KOL. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0
- NOVOTNÁ, V. a FEJT, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-77-8
- PEMOVÁ, T. PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a. s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2
- STÁREK, L. *Vybrané aspekty ovlivňující edukační proces dítěte*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2021. ISBN 978-80-7452-203-1
- ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-86429-36-6
- ZÁGOROVÁ, M. *Úplné znění – rodinné právo*. č. 1205. Ostrava: Sagit a.s., 2019. ISBN 978-80-7488-237-1

Seznam použitých zahraničních zdrojů:

STÁREK, L. *A Czech Story about the Social and Legal Protection of children*. Word Journal of Social Science Research, 2020, vol. 7, no. 4, 75-84. ISSN 2375-9747

Seznam použitých internetových zdrojů

EVROPSKÁ KOMISE. *Humanium – a report* [online]. 2018 [2022-01-31]. Dostupné z: <https://www.humanium.org/en/czech-republic/2018>.

UNITED NATIONS. *Human rights. Vývoj v oblasti sociálně-právní ochrany dětí v ČR* [online]. 2021 [2022-01-30]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=27436&LangID=E>.

Seznam použitých zákonů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné z: <https://www.zkonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon č. 20/1996 Sb., o péči o zdraví lidu. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1996-20>

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-500>

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů české republiky*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

SEZNAM ZKRATEK

SPO – sociálně – právní ochrana dětí

OSPOD – orgán sociálně – právní ochrany dětí

OÚ – obecní úřad

EU – Evropská unie

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Tabulka 1: Seznam respondentů k rozhovoru	33
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Otázky k rozhovoru se sociálním pracovníkem. I

PŘÍLOHA A: OTÁZKY K ROZHOVORU SE SOCIÁLNÍM PRACOVNÍKEM

- 1) Jaký je Váš věk, vzdělání a délka praxe?
- 2) Kdo jsou Vaši nejčastější klienti ve spojení se sociálně-právní ochranou dětí?
- 3) Při rozvodových situacích se setkáváte nejčastěji s jakou formou péče?
- 4) Setkáváte se často s nepříjemnostmi v této situaci?
- 5) Jak to vidíte s Cochemovou praxí v České republice?
- 6) Kdy považujete Vaši práci v těchto situacích za úspěšnou?
- 7) Co v rámci Vaší práce znamená monitorování rodiny?

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lucie Potužníková

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Sociálně právní ochrana dětí z pohledů sociálních pracovníků v okrese Teplice

Rok: 2022

Počet stran textu: 63

Celkový počet stran příloh: 1

Počet titulů českých použitých zdrojů: 15

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Stárek Ph.D., MBA, DBA